

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Kuurosokean kommunikaatiokumppanina -
Taktiiliopetuksen tapaustutkimus

Heli Lukkarinen

Viittomakielentulkkien ko (240 op)
Arvioitavaksi jättämisaika 05 / 2013

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Heli Lukkarinen	Sivumäärä 47 ja 1 liitesivu
Työn nimi Kuurosokean kommunikaatiokumppanina - taktiiliopetuksen tapaustutkimus	
Ohjaava opettaja Outi Mäkelä	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Sign Line oy	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyöni tavoitteena oli tutkia monivammaisen kuurosokean taktiiliopetusta kommunikaation muutostilanteessa. Työn tilaajana toimi Sign Line oy, tulkkauspalveluja tuottava yritys, joka tuottaa myös perheopetuksia. Opinnäytetyöni oli toiminnallinen tutkimus, joka perustui opinnäyteytöpäiväkirjaan ja alan lähdekirjallisuuteen.</p> <p>Tutkimustehtäviä oli yhteensä kolme. Ensimmäisenä tavoitteena oli kuvata erilaisten opetussisältöjen ja materiaalien käyttöä ja toimivuutta. Toisena pyrittiin kuvaamaan taktiiliopetuksen tilaajalle tuottajan opetustoiminnan suunnittelua ja sisältöä. Kolmantena selvitettiin mitä aistikanavia aikuinen kuulon-näkövammaisen henkilö käyttää ja miten niitä hyödynnetään taktiilikommunikaation opetuksessa. Työn tavoitteena on toimia ideointiin kannustavana vastaavaa opetustyötä tekeville menetelmien ja käytännön materiaalien osalta.</p> <p>Opinnäytetyö tehtiin tapaustutkimuksena, prosessin aikana havainnoitiin yhdelle kuulonäkövammaiselle monivammaiselle henkilölle toteutettua taktiiliopetusta kommunikaation muutostilanteessa. Opetuspaketti muodostui viidestäkymmenestä oppitunnista. Opinnäytetyöpäiväkirjaan dokumentoitu- ja havainnot analysoimalla tehtiin päätelmiä opetusmateriaalien ja menetelmien toimivuudesta.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksista selvisi, että tutkimushenkilö käyttää kaikkia toiminnallisia aistejaan kommunikaatiossa ja hänen suosikkikanavansa viestien vastaanottamisessa oli kosketus. Tuottamisessa hän käytti ensisijaisesti silmien liikkeitä, miimisiä ilmaisuja ja kehollisia ilmaisuja sekä viittomista ja puhetta Työ on viittomakielialalla toimiville kuurosokeiden taktiiliopetustyötä tekeville tärkeää, sillä taktiiliopetuksen käytännön toteutukselle kommunikaation muutostilanteessa ei ole juurikaan valmiita malleja.</p>	
Asiasanat taktiili, kuurosokeat, aistivammaiset, kuurosokeat monivammaiset	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Heli Lukkarinen	Number of Pages 47+1
Title Deaf-blind communication partner - Tactile teaching case report	
Supervisor Outi Mäkelä	
Subscriber and/or Mentor Sign Line Ltd	
Abstract <p>Aim of this thesis is to study the tactile Sign Language teaching of a multi-handicapped deaf-blind person in a situation where his way of communication is changing. The work has been ordered by Sign Line Ltd, a Sign Language interpreting agency that also provides teaching services in Sign-supported speech etc. The thesis was carried out as a functional study, based on a study-diary and a literature review.</p> <p>There were a total of three study tasks. The first objective was to describe the content and usage of different educational methods and materials .Also some thought was given to their functionality in this specific case. The second task was to describe the teaching given to the subscriber paying for it .This was done in order to clarify the teaching design and content of the service provider. The third task was to find out which are the sensory channels used by an adult deaf-blind person, and how can they be utilized in teaching tactile communication. The objective of this thesis is to act as an incentive for people working on teaching methods and practical materials when operating on the field of communicational changes.</p> <p>In the core of this thesis is a case study concentrating on the teaching of tactile Sign Language given to a deaf-blind person in this situation of having to change the method of communication. Teaching consisted of fifty individual lessons in tactile Sign Language. The teaching materials and methods used are analyzed through observations documented in a study-diary. This also gives the foundations for conclusions presented.</p> <p>As a result for this study it was found that the deaf-blind person in this case used all of his functional senses in communication. The most preferable sense for acquiring communication was the sense of touch. In producing communication the study-person used preferably eye-gaze,non-manual and bodily expressions, as well as some signing and speech.</p> <p>The importance of this thesis is clear in the field of teaching tactile Sign Language communication to deaf- blind persons. Especially important is the model given for the practical execution of tactile teaching in a situation where a person is undergoing a change in the way of their communication.</p>	
Keywords tactile communication, deaf-blind, sensory impairments, multi-handicapped	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TYÖN TAUSTAA	6
2.1 Opinnäytetyön tilaaja	6
2.2 Aiheen rajaus	7
2.3 Tutkimustehtävä	8
2.4 Aiemmat tutkimukset	8
2.5 Opinnäytetyöpäiväkirja	9
3 TAKTIILIKOMMUNIKAATIOTUTKIMUKSESTA	10
4 KUUROSOKEUS	12
4.1 Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä	13
4.2 Monivammainen kuurosokea	15
5 KUUROSOKEAN KOMMUNIKAATIO	16
5.1 Yhteisesti jaettu muuttuva kommunikaatio	16
5.2 Taktiilikommunkaatio	18
5.3 Kommunikaatiokumppanuus	20
6 PROSESSIN KUVAUS	22
6.1 Opetuksen suunnittelu, opetussisältöjen valikoituminen ja toimivuus	22
6.2 Aistikanavien hyödyntäminen sekä opetusmateriaalien käyttö	23
6.2.1 Tuntoaistiin perustuvat materiaalit	
6.2.2 Hajuaistiin perustuvat materiaalit	28
6.2.3 Näköaistiin perustuvat materiaalit	
6.2.4 Leikki	32
7 TUTKIMUSTULOKSET	33
8 OPETUKSEN POHDINTAA	37
8.1 Tapauskertomuksen tulosten hyödyntäminen	37
8.2 Taktiilipedagogiikkaa	43
LÄHTEET	46
LIITTEET	47

1 JOHDANTO

Mitä teet kun saat työtehtäväksi 50 tunnin taktiiliopetuspaketin? Mihin tartut ensimmäiseksi?

Opinnäytetyöni kuvaa taktiilikommunikaation opetusta ja suunnittelua tilaajalle ja palvelun tuottajalle. Taktiilikommunikaatio. opetuksen tilaajana toimi yksi viittomakielisiä asumispalveluja tuottava palveluskeskus ja sen tuottajana Sign Line Oy.

Tavoitteeni oli kokeilla eri aistikanavien hyödyntämistä opetuksessa sekä kokeilla erilaisia materiaaleja ja niiden toimivuutta. Halusin myös oppia taktiilikommunikaation opettamista. Ennen opetusta saamani tiedot asiakkaan tilanteesta olivat niukat. Opetuksen aloitettuani ymmärsin, että opetusta oli sovellettava. En voinut opettaa yksinomaan taktiilia viittomakieltä. Ryhdyin kokeilemaan opetusta eri aistikanavilla sekä niihin soveltuvilla materiaaleilla.

Olin kiinnostunut taktiiliopetuksesta sekä mahdollisuudesta liittää siihen moniaistillista ulottuvuutta. Halusin etsiä toimivaa kommunikaatiota eri aisteja aktivoimalla. Tavoitteeni oli toimia kuurosokean kommunikaatiokumppanina opettajuuden asemasta ja etsiä siten avaimia toimivaan kommunikaatioon. Kommunikaatiokumppanuuden käsitteen avaamisessa ja hahmottamisessa auttoi kirjasarja Kommunikaatio ja synnynäinen kuurosokeus (2006, 2010,2011a ja 2011b).

Opinnäytetyöprosessi vastasi minulle pientä tutkimusretkeä taktiilikommunikaation maailmaan. Pyrin avaamaan käytännön työn tasoa ja taktiilikommunikaation opettamisesta kommunikaatiokumppanuuden näkökulmasta. Työn tavoitteena on kuvata mitä aistikanavia käytetään ja miten niitä hyödynnetään taktiilikommunikaation opetuksessa aikuiselle kuulonäkövammaiselle, monivammaiselle henkilölle muuttuvassa kommunikaatiotilanteessa. Tavoitteena on kuvata erilaisten opetussisältöjen ja materiaalien käyttöä ja toimivuutta analysoiden opinnäytetyöpäiväkirjaa ja hyödyntämällä alan kirjallisuutta.

2 TYÖN TAUSTAA

Taktiilikommunikaation opetuksen käytännön työstä ei ole vielä opetussuunnitelmia. Tämän yhden tapauskertomuksen avulla toivon tuovani arjen työhön ideoita. Tavoitteeni oli antaa herätteitä ammattikunnalle, joista taktiiliopetustyötä tekevät voivat jatkaa omaa ideointiaan ja opetuksen kehittämistä.

2.1 Opinnäytetyön tilaaja

Opinnäytetyöni tilaajana toimii Sign Line oy. Sign Line oy on tulkkauspalveluja tuottava ja välittävä yritys, jonka yksi keskeisiä arvoja on asiakaslähtöisyys. Sign Line oy tuottaa myös opetuspalveluita. Opetustyön tilasi Sign Linelta eräs viittomakielisiä asumispalveluja tarjoava palvelukeskus, jonka asiakas tarvitsi taktiiliviittomakielen opetusta. Kommunikaatio-opetus ohjautuu palvelun tuottajalle pääasiallisesti kahden eri prosessin kautta. Kommunikaatio-opetuksen myöntää kotikunnan sosiaalitoimi vammaispalvelulain perusteella sopeutumisvalmennuksena. Sopeutumisvalmennus on määrärahasidonnainen palvelu. Kunta voi järjestää kommunikaatio-opetusta itse, mutta tavallisesti opetus ostetaan esimerkiksi viittomakielen tulkkaus- ja opetuspalvelua tuottavilta yrityksiltä tai järjestöiltä. (Ohtonen & Roisko, 2013.)

Kunta määrittelee kommunikaatio-opetusta antavan henkilön ammatilliset pätevyysvaatimukset. Kuulo- tai kuulonäkövammaisten kommunikaatio-opetusta antaa ammattilainen, jonka tulee hallita viittomakieli tai muu viittomakommunikaation muoto ja sen opetus. Kommunikaatio-opetuksen tavoitteena on antaa yksilölle ja hänen toimintaympäristönsä lähipiirille sopiva tieto- ja taitotaso kommunikaatiomuodon käyttöön arkipäivän tilanteissa. Näin kommunikaatiota tukevaa tai korvaavaa kommunikaatiotapaa tarvitseva yksilö tulee ymmärretyksi sekä saa lähiympäristöltään mallia oppiakseen vuorovaikutustaitoja lisää. Kommunikaatio-opetus kohdistuu kommunikaatiota tukevaa tai korvaavaa kommunikaatiotapaa tarvitsevan yksilön lähipiiriin ja toimintaympäristöön, esimerkiksi perheeseen, päiväkotiin, toimintakeskukseen tai asumisyksikköön. (Ohtonen ym, 2013.)

Uudenmaan alueen kommunikaatio-opetusten koordinoitutyö tapahtuu Evantia Oy:n ylläpitämässä opetustilaus.fi -palvelussa. Evantia Oy on vaativien asiantuntijapalveluiden välittämiseen ja tilausten hallintaan keskittynyt yritys. Heidän päätoiminta-alueensa on viittomakielen ja puhevammaisten tulkkaukspalvelujen välitys. Lisäksi heidän palveluihinsa kuuluvat opetustilaus.fi ja tulkkitilaus.fi.

Evantia Oy on tehnyt eri yritysten kanssa alihankintasopimuksia opetusten tuottamisesta. Evantia Oy tutkii yritysten resurssit ja tarjoaa opetuksia vuorotellen eri alihankkijoille. Osa kunnista ottaa suoraan yhteyttä yritykseen ja sopii opetuksesta (K. Varsio, Evantia Oy, henkilökohtainen tiedonanto 19.4.13.)

Palvelun tuottajalla Sign Linella ei ollut aikaisempaa kokemusta eikä malleja kuurosokeiden taktiiliopetuksesta kommunikaation muutostilanteessa. Uusi opetukseen liittyvä toimeksiantoni osoittautui haasteelliseksi minulle ja antoi mahdollisuuden soveltaa ammattiosaamistani uudenaikaisessa opetustilanteessa.

Opinnäytetyöni tavoite tilaajan näkökulmasta oli avata yhden tapausesimerkin avulla taktiilikommunikaation opetusta ja saada tietoa käytetyistä materiaaleista ja opetuksen suunnittelusta.

Työnantajallani ei ollut valmista mallia miten opetusta toteutettaisiin. Opiskeluni Humanistisessa Ammattikorkeakoulussa alkoi samaan aikaan. Opinnäytetyön aihetta valitessani tämä meneillään oleva opetus osoittautui hyväksi lähtökohdaksi. Mielenkiintoni kohdistui taktiiliopetuksen toteuttamiseen käytännön tasolla. Opinnäytetyöni on alan tutkimukseen ja oppimispäiväkirjaani tukeutuva tutkimus. Opetus on ollut keikelevää niin teemojen, materiaalien kuin hyvän kommunikaatiokumppanuuden saavuttamiseksi. Opinnäytetyöni soveltui siten toiminnalliseksi opinnäytetyöksi, jonka produktina oli opetustoiminta ja sen tarkastelu.

2.2 Aiheen rajaus

Opinnäytetyöni rajautui yhtä tapausta tarkastelevaksi tapaustutkimukseksi. Oppilaan tilanne edellytti kommunikaatiomenetelmän vaihtamista taktiilikommunikaatioksi. Opetustyöni oli juuri aluillaan ja se oli tuntimäärältään ja tavoitteiltaan sopiva toimin-

nallisen opinnäytetyöni aiheeksi. Oppitunnit kestivät 45 minuuttia kerrallaan. Oppitunteja oli viikon tai kahden välein.

Opetuksen tilauksena oli taktiiliviittomakielen opetus kommunikaation muutostilanteessa. Asiakkaana oli viittomakielentaitoinen kuulo-näkövammaisen monivammaisen henkilö. Kutsun häntä tässä Maijaksi (nimi on muutettu). Tapaustutkimuksen Maija käytti viittomakieltä ja puhetta sekä pystyi kuulemaan kuulolaitteiden avulla. Hän käytti eri menetelmiä kommunikoidessaan oppitunneilla.

Tein kokeilevaa opetustyötä, joka avaa aihetta suppeasti yhden tapaustutkimuksen avulla. Opetus oli käytännön taktiiliovetustyötä monivammaiselle kuurosokealle henkilölle. Sen perusteella ei voi tehdä yleistyksiä, mutta se voi toimia yhtenä esimerkkinä ja ideoinnin innoittajana opetusten suunnitteluun muihin vastaaviin opetuksiin.

Pyrin välttämään tutkimuksen aiheen leviämistä liian laajaksi. Käytin tässä Silvermanin ohjetta joka kuuluu näin: + kirjoita paljon vähästä, kuin vähän paljosta. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, 82).

2.3 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyön tavoitteena on toimia ideointiin kannustavana materiaalina vastaavaa opetustyötä tekeville menetelmien ja käytettyjen materiaalien osalta. Työn tarkoituksena on kuvata taktiilikommunikaation opetusta kommunikaatiotavan muutostilanteessa aikuiselle viittomakieliselle henkilölle tapaustutkimuksena. Tässä opinnäytetyössä tutkimustehtävänä on ollut kuvata:

- 1) opetuksen suunnittelua sekä opetussisältöjen valikoitumista ja toimivuutta
- 2) eri aistikanavien hyödyntämistä sekä
- 3) eri aistikanaviin perustuvien opetusmateriaalien käyttöä ja toimivuutta taktiilikommunikaatio-opetuksessa

2.4 Aiemmat tutkimukset

Teokseensa Kohdataan ja kommunikoidaan Ylitalo (2006) on koonnut kuurosokeiden omia kertomuksia kommunikaatiostaan ja sen muutoksista. Teoksessa Viitotaan yh-

dessä Mesch (2004) on tutkinut taktiilia viittomakieleltä, sen kieliopillisia muunnelmia viittomakieleen verrattuna sekä vuoronvaihtoa ja palautteen antoa. Leena Arvola (1994) kuvailee tutkielmassaan viittomakielen ja viitotun puheen opettamista kuurosokeille. Pohjoismaisen ja eurooppalaisen yhteistyön tuloksena on syntynyt neliosainen kirjasarja Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Teossarjassa kuvataan kommunikaatiokumppanuutta kuulevan näkevän henkilön ja kuurosokean henkilön välillä. Kerron luvussa kolme tarkemmin näistä tutkimuksista. (Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus 2006, 2010, 2011a ja 2011b).

2.4 Opinnäytetyöpäiväkirja

Opinnäytetyöpäiväkirja on henkilökohtainen sanallisessa tai kuvallisessa muodossa oleva opinnäytetyöprosessin dokumentointi. Opinnäytetyöpäiväkirja toimii muistin tapaan. Opinnäytetyöprosessi oli niin laaja ja pitkälle ajanjaksolle ulottuva, ettei sen lopussa kyennyt muistamaan ratkaisuja, joita aluksi olin tehnyt. Opinnäytetyöpäiväkirjaan merkitään kaikki ideoinnit ja opinnäytetyöhön liittyvät pohdinnat. Raportin näkökulmasta on hyvä, että kaikki muutokset, ideat ja tavoitteet kirjoitetaan siihen muistiin. Opinnäytetyökirjaan voi liittää opinnäytetyöhön liittyvät sähköpostikeskustelut. Opinnäytetyöpäiväkirja on henkilökohtainen, joten lupaa sähköpostien liittämiseen ei tarvitse. Luvan kysyminen on korrektaa, jos haluaa käyttää keskusteluja raportoinnin tietolähteenä. (mt.,19.)

Tärkeimpiä opinnäytetyöpäiväkirjan pitäjän välineitä ovat kuitenkin kynä ja paperi (Vilkkä & Airaksinen 2003, 19). Toiminnallisissa opinnäytetyöissä tulisi käyttää alan teorioista nousevaa tarkastelutapaa ja käsitteitä sekä tietoperustaa, joiden läpi opiskelija tarkastelee opinnäytetyötään.(mt.,42-43.)

3 TAKTIILIKOMMUNIKAATIOTUTKIMUKSESTA

Taktiilikommunikaation tutkimus on suuresti lisääntynyt 2000-luvun aikana ja teoksia on syntynyt tänä aikana runsaasti. Tietoa on myös sovellettu opetukseen. Taktiilikommunikaation tutkimuksessa ei ole vielä runsain määrin keskitytty taktiilikommunikaation opetukseen. Vielä ei ole olemassa valmiita malleja käytännön opetustyöhön.

Opinnäytetyöni lähdemateriaalina olen käyttänyt suomalaisia kuurosokeuteen liittyviä teoksia sekä kansainvälistä neliosaista teossarjaa Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Toiminnallisessa opinnäytetyössäni pääpaino oli opetuksen havainnoinnissa ja analysoinnissa. Keskityin myös taktiilikommunikaatiotutkimuksen soveltamiseen käytännön opetustyöhön. Käytin opinnäytetyössäni aineistona myös laatimaani opinnäytetyöpäiväkirjaa, johon dokumentoin käytännön työssä saamiani kokemuksia.

Muuttuva kommunikaatio -teoksessa Anne Ylitalo (2006) on haastatellut kuulonäkövammaisia henkilöitä heidän kokemuksistaan muuttuvassa kommunikaatiotilanteessa. Kuurosokeat henkilöt kertovat vammojen etenemisestä ja kommunikaatiotaivoistaan. He kuvailevat myös opintojaan ja työelämäänsä. Kommunikaatiomenetelmät ovat yksilöllisiä ja muuttuvat elämän eri vaiheissa. Teoksen tarkoitus on antaa tietoa sekä kuurosokeille että kuurosokeusalalla toimiville henkilöille. (Ylitalo 2006A5.)

Vuonna 1994 teki Leena Arvola tutkielman Pohjois-Savon Kansanopistossa viittomakielen ja viitotun puheen opettamisesta kuurosokeille. Hänen tutkimuksensa perustuu 16 kuurosokealle opetusta antaneen henkilön haastatteluun. Tutkielmassaan Arvola esittelee lyhyesti kuurosokeiden asiakkaiden kommunikaatiotapoja, joita he olivat käyttäneet jo ennen osallistumistaan viittomakommunikaatiokoulutukseen. Tutkielmassa käy ilmi, että oppilaiden kommunikaatiotapoja opetuksen alussa olivat puhe, viitottu puhe, viittomakieli, isokirjoitus ja antikvakirjoitus. (Arvola 1994, 16.)

Antikvakirjoitus on kirjoitusta suuraakkosilla, jossa sanat kirjoitetaan sormella tikkukirjaimin kuurosokean kämmeneen tai selkään kirjain kerrallaan (Ylitalo 2006, 69). Antikvakirjoituksen etuja on, että kuka tahansa pystyy keskustelemaan kuurosokean

kanssa antikvakirjoitusta käyttämällä. Menetelmä on hidas ja ihmisen kyky vastaanottaa tietoa tällä tavalla on rajallinen. Isokirjoituksella tarkoitetaan tikkukirjaimilla kirjoittamista paperille. (Arvola 1994, 7-8.)

Kuurosokealle oppilaalle suunnattujen oppituntien valmistaminen vaatii opettajalta enemmän kuin tavallinen viittomakielen oppituntien valmistaminen. Opetusmateriaalina käytettävien kuvien tulee olla isoja Arvolan tutkimuksen mukaan (Arvola 1994, 24). Hän toteaa, että materiaalia taktiiliopetukseen oli tutkielman valmistumisaikana rajallisesti. 1990-luvulla opettajat käyttivät kuvamateriaalia, kuten opettajan piirtämiä kuvia ja kohokuvia, videomateriaalia, kirjallista materiaalia ja kirjoja. Opettajat käyttivät viittomakielen opetukseen tarkoitettuja oppikirjoja. Esineitä käytettiin opetusmateriaaleina siksi, että ne auttoivat mielikuvien luomisessa. (mt., 28.)

Opetuksessa painotettiin mahdollisimman paljon oppilaan omaa tuottamista. Viittomien taktiilissa opiskelussa oppilas tunnusteli opettajan tekemiä viittomia käsin. Opetuksissa viitottiin vapaassa tilassa. Näön heikennyttyä siirryttiin taktiiliin viittomiseen. Jokainen opetus oli erilainen. Kaiken kaikkiaan oppitunneilla korostettiin rauhallista tahtia. Usein oppilaat eivät ole halunneet viittoa taktiilisti, jos näköä on ollut vielä jäljellä. Tutkielmassa mainittiin myös opettajien ja oppilaiden yhdessä tehdyt retket oppitunneilla yhtenä tapana toteuttaa oppitunteja (mt., 31-33).

Kaksikymmentä vuotta myöhemmin julkaistussa teoksessaan Kohdataan ja kommunikoidaan Kovanen ja Lahtinen (2006) keskittyvät käytännön opetustyöhön. Teoksessa kuvataan taktiiliopetusta antaneita henkilöitä, heidän taustaansa ja opetuskoemuksia sekä materiaaleja. Teoksessa kuvataan myös opetusta saaneita asiakkaita ja heidän taktiiliopetuksen tarvetta, opetusmateriaaleja sekä opetustiloja. Teos on ensimmäinen Suomessa ilmestynyt kirja, joka on käytännön opetustyöhön orientoitunut. Teoksessa kuvatut opettajat ovat olleet viittomakielen tulkkeja, jotka ovat työnsä kautta oppineet taktiiliuteen liittyviä taitoja. Osa opetusta antaneista on itsenäisesti opiskellut kuurosokeuteen liittyviä taitoja (Kovanen & Lahtinen 2006, 79). Opettajat toteavat, että on tärkeää huomioida opiskelijoiden omia toiveita, mielenkiinnon kohteita ja arkipäivään liittyviä aiheita (mt., 83).

Tutkimusperustaisessa teoksessaan Tietoa taktiilista viittomakielestä Mesch (2004) kuvailee viittomakielisten kuurosokeiden keskinäistä kommunikaatiota. Teos keskittyy

viittomakielen ja taktiiliviittomakielen eroavaisuuksiin ja niiden kielioppiin. Mesch kuvailee kuurosokean kanssa käytävää keskustelua, istuma-asentoja ja palautteen antoa keskustelun aikana. (Mesch 2004.)

Palautteen annosta Mesch toteaa, että kuurosokea on aktiivinen keskustelun aikana ja lähettää pieniä signaaleja. Kuurosokea henkilö kysyy ja reagoi viittojen sanomaan eli antaa palautetta aktiivisesti. Palautteen anto on välttämätön osa keskustelun kulua ja sen muoto vaihtelee. Palautteen antoa ovat kyllä. viittoman eri variaatiot viittojen kämmenselkään. Tämä tarkoittaa, että `olen ymmärtänyt`. Palautetta voi antaa usein vuoron lopussa tai taukohetkellä, jolloin viittoja tarkistaa onko vastaanottaja ymmärtänyt viestin. (mt.,76-78.)

Janssenin ja Rødbroen toimittamassa kirjasarjassa Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus kutsutaan kuurosokean kommunikaatioparina toimivaa kuulevaa ja näkevää henkilöä kommunikaatiokumppaniksi. Kumppania käytetään kuvailemaan ketä tahansa, joka on vuorovaikutuksessa kuurosokean kanssa, esimerkiksi perheenjäsen, ystävä tai työntekijä. Käsite viittaa suhteen tasavertaisuuteen. (Janssen & Rødbroe 2010, 58.)

Syntymästään kuurosokeiden kuurosokeus ilmenee jokaisella henkilöllä omina erityisluontonaan ja piirteinään. Toiminnallista näköä ja kuuloa käytettäessä voivat kuurosokeudelle tyypilliset piirteet muuttua. Teoksessa todetaankin, että jokainen kuurosokea on oma yksilönsä omine erityispiirteineen ja persoonallisuuden piirteineen. Yhteistä heille on vain kuulonäkövamma yhdistelmä. (Janssen & Rødbroe 2006, 9-10.)

4 KUUROSOKEUS

Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä on virallinen dokumentti, joka auttaa tunnistamaan kuurosokeuden. Määritelmä on toiminnallinen, eikä siten sisällä lääketieteellisiä kriteerejä. Se kuvaa kuurosokeuden, näön ja kuulon toiminnan vajavuuden vakavuuden. (Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä 2011, 20.)

Suomen Kuurosokeat ry:n palvelujen piirissä on noin 850 kuurosokeaa ja heidän lähipiirinsä. Kuurosokeiden ikäihmisten tarkkaa määrää ei tiedetä. (Suomen Kuurosokeat ry, esite kuurosokeudesta 2012).

4.1 Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä

Aikaisempi kuurosokeuden määritelmä oli vuodelta 1980. Sitä yritettiin uudistaa v. 1995. Hanke ei onnistunut. Vuonna 2004 NVC Tanska järjesti seminaarin uudistamistyön käynnistämiseksi. Tavoitteena silloin oli tarkistaa määritelmä tämän päivän ihmiskäsityksen ja vammaispolitiikan mukaiseksi (Pohjoismainen Kuurosokeuden määritelmä 2011, 5.)

Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä:

Kuurosokeus on erityinen toimintarajoite. Kuurosokeus on kuulon ja näön toimintarajoitteiden yhdistelmä. Tämä rajoittaa henkilön suoriutumista ja täyttää osallistumista yhteiskuntaan siinä määrin, että se edellyttää yhteiskunnalta tukea erityispalveluihin, ympäristön mukauttamiseen ja/tai teknisten apuvälineiden saamiseen. (mt.,9.)

Kuurosokeuden määritelmän selvennyksiä

Näkeminen ja kuuleminen ovat tiedonsaannissa keskeisiä. Siksi näiden kahden kaukoainin toimintojen alenemat lisäävät tarvetta toimia sen tiedon varassa, joka on mahdollista saada lähietäisyydeltä (tunto-, haju- ja makuaistit sekä kinestetiikka ja haptiikka.). Myös muistin ja päätelykyvyn merkitys korostuu. Ympäristön mukauttamisen ja erityispalvelujen tarpeet riippuvat siitä, onko aistien toimintojen heikkeneminen alkanut ennen kielen kehitystä vai sen jälkeen. Kuurosokeus aiheuttaa erilaisia mukauttamistarpeita kaikissa toiminnoissa ja erityisesti: kaikessa tiedonsaannissa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa, tilaan orientoitumisessa ja itsenäisessä liikkumisessa sekä jokapäiväisen elämän taidoissa. (mt.,9.)

Syntymästään kuurosokeat kokevat maailman pirstaleisena ja monimutkaisena. Heidän kehityksensä ja oppimisensa seuraavat tämän vuoksi epätavallista aikataulua. Kuurosokeiden tapa kokea asiayhteydet perustuu erilaiseen todellisuuden kokemiseen kuin näkevien kuulevien henkilöiden. Aikuiselle kuurosokealle on tarjottava opetusta niin kauan kuin se johtaa jatkokehitykseen ja uuden oppimiseen. Siksi opetusta, joka kehittää yksilöllisten harrastealueiden kehittämistä tulee painottaa erityisesti. (mt., 31.)

Syntymästään kuurosokeat voidaan jakaa neljään ryhmään. Heitä ovat henkilöt, joilla on jäljellä sekä näkö- että kuuloainin toimintoja. Tämän ryhmän kohdalla aistivamujen seuraus jää usein huomaamatta. Tälle ryhmälle on ominaista, että vuorovaiku-

tus ja kommunikaatio vaikeutuvat vakavammin. Henkilö tarvitsee kuurosokeiden kunnoutuksen strategioita, jotka ovat usein taktiileja. Jotkut henkilöt kehittävät kommunikoinnin puhutun- ja viittomakielen osista. Osa henkilöistä vaihtelee myös kehollisen kommunikoinnin, puheen ja viittomakielisen kommunikaation välillä. Taktiiliaistin muukaanotto on heille kuitenkin välttämätöntä monimutkaisissa tilanteissa. (mt., 18.)

Toiseen ryhmään kuuluvat henkilöt, jotka ovat kuuroja ja joilla on jäljellä näköaistin toimintoja. Heistä esimerkkinä voi mainita Usherin syndrooman. Usherin oireyhtymä on perinnöllinen sairaus, joka ilmenee kuulovamman sekä verkkokalvoja tuhoavan silmäsairauden yhdistelmänä. Silmäsairaus on nimeltään Retinitis pigmentosa. Usherin oireyhtymä jaetaan kuulovamman mukaan kolmeen eri tyyppiin, jotka ovat Usher I, Usher II ja Usher III.). Retinitis pigmentoosaa esiintyy myös monien muiden harvinaisten kuuloon ja näköön vaikuttavien oireyhtymien yhteydessä. Toisen ryhmän kuurosokeilla henkilöillä on selkeästi synnyntäisen kuurosokeuden tyyppisiä piirteitä. (mt.,45.)

Kolmanteen ryhmään kuuluvat henkilöt, jotka ovat sokeita ja joilla on jäljellä kuuloaistin toimintoja. Seuraukset heijastuvat vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin kehittymiseen. Heillä kaikilla on kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa mukana kehollisia ja taktiileja elementtejä, joita henkilöt tukevat kuulon avulla.

Jaottelun mukaisen kolmannen ryhmän kuurosokeille henkilöille näkövamman laajuus ja aistimotoriset ja kognitiiviset edellytykset vaikuttavat paljon siihen miten kuurosokeus ilmenee eri tilanteissa. Kommunikointi on henkilöillä aina vakavasti vaikeutunut. Erityisesti visuaalisen kommunikoinnin kehitystä ei tapahdu ilman liikkeen ja kosketuksen tukea. Osa heistä jatkaa kommunikointia taktiiliaistin kautta ja toiset kehittävät kommunikointia näköaistin kautta. (mt., 17.)

Neljännän ryhmän kuurosokeat ovat tämän jaottelun mukaan täysin kuurosokeita. Henkilöiden kommunikointi voi tapahtua vain keho- ja kosketusaistin kautta. Ympäristöelämyksiä he voivat saada vain hyvien kumppaneiden avulla. (mt., 16 -18.) Edellä mainittua kuurosokeutta aiheuttavia sairauksia tai oireyhtymiä ovat vihurirokko- oireyhtymä Rubella. Varhaislapsuudessa kuurosokeutumista voi aiheuttaa aivokalvon tulehdus Meningitis. (mt., 14).

4.2 Monivammainen kuurosokea

Lappi-projektin diagnoosirajauksissa pyrittiin selventämään laitos- ja yksilökohtaisesti määrittelemällä toiminnallinen kuurosokeus pohjoismaisen kuurosokeuden mukaan ja tarkastelemalla samalla monivammaisuuden rajauksia. Kartoituksessa ei ole mukana psyykkisesti sairaita kuurosokeita. Pääluokitteluksi saatiin jako kehitysvammaiset kuurosokeat, kuulovamman syndroomaluokittelu ja muut kuulovamman asteet. Kuurosokeuteen liittyvät vammat ovat hyvin moninaisia ja vaikeita kattaen kaikki monivammaisuuden diagnosointiin liittyvät alueet. On huomioitava onko kuuroutta tai kuurosokeutta pidetty primäärinä vai sekundaarina vamma. (Monivammaiset kuurosokeat Lapin ja Oulun lääneissä 1988-89, 28.)

Kuurosokeuteen liittyy usein myös muita sairauksia ja vammoja. Henkilöllä voi olla epilepsia, hänellä voi olla kehitysvamma ja hän voi istua pyörätuolissa. Erilaiset sairaudet voivat vaikuttaa käsiin niin, että viittomisen tuottaminen tai vastaanottaminen vaikeutuu. Vastaanottajalla voi olla sairaus, joka heikentää tuntoaistia, jolloin viittomisen tunnistaminen vaikeutuu. (Lahtinen 2006, 53 . 54.)

Monivammaisista kuurosokeista oli niukasti koottua tietoa, joten päädyin käyttämään Lappi-projektin Monivammaiset kuurosokeat Lapin ja Oulun Läänissä selvitystä vuodelta 1989. Projektissa tutkittiin monivammaisten kuurosokeiden lisävammoja ja sairauksia. Tavoitteena oli perustella tälle erityisryhmälle soveltuvien asumisyksiköiden perustamista. Otoksessa oli mukana 120 henkilöä. Diagnoosiluokittelu antoi tulokseksi 50 % joukon kehitysvammaisia. Tarkempi otos tehtiin 1960-1980 syntyneistä 52 henkilöstä. Kehitysvammaisten osuus oli 46 % eli lähes puolet. Muita vaikeita sairauksia oli 42 henkilöllä eli 80 % tutkituista. (Meriläinen 1989, 44.)

Arvola mainitsee tutkielmassaan (1994) monivammaiset kuurosokeat. Hänen mukaansa oppitunneille kannattaa ottaa mukaan mahdollisuuksien mukaan kuurosokean asiakkaan lähiympäristön ihmisiä. Hänen tutkimuksessaan mukana olleiden opettajien mielestä palkitsevaa on monivammaisten oppilaiden rauhoittuminen ja heidän vuorovaikutuksensa lisääntyminen. (Arvola 1994, 38.)

Kuurosokealle opettaja voi olla kuntoutussihteerin lisäksi ainoa purkautumiskanava tunteille. Opettajan tulee huomioida, että hän mahdollisesti kohtaa kriisissä olevan

oppilaan, jonka vamman hyväksyminen vaikuttaa siihen haluaako hän opiskella taktiikommunikaatiota. (mt. 24.)

5 KUUROSOKEAN KOMMUNIKAATIO

Kuurosokeille on erityistä, että sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation toiminta on monikanavaista sekä vastaanottamisessa että omassa tuotoksessa. Useimmat kuurosokeat ihmiset käyttävät liikettä, kosketusta, värähtelyä, ilmavirtaa, hajua ja makua. Kuurosokeilla ihmisillä on myös kuulon- ja /tai näön jäänteitä. Kuurosokeilla lapsilla tehokkaimmista aistikanavista tulee heidän suosikkikanavansa. Suosikkiaistikanavia voi olla yksi tai useampia. Muita aistikanavia nimitetään tukikanaviksi. (Janssen & Rødbroe 2010, 25.)

5.1 Yhteisesti jaettu muuttuva kommunikaatio

Teoksessa Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus (2010) tuodaan esille näkemys yhdessä tutkimisesta. Jotta kuurosokea saisi runsaasti mahdollisuuksia käsitteiden luokittelun kehittämiseksi sekä symbolisen kyvyn saavuttamiseksi, on tärkeää luoda tarpeeksi jaettuja elämyksiä, joissa hän voi tutkia tavallaan. Kumppanin on oltava tietoinen siitä, miten kyseessä oleva henkilökohtainen tutkimistapa toimii. Mitä aistikanavia kuurosokea käyttää käsitteidensä luomisessa ja miten nämä aistikanavat (näkö -, kuulo-, tunto- ja hajuaisti sekä proprioseptio eli -asento- ja liikeaistit) toimivat samanaikaisesti tai peräkkäin" (Janssen & Rødbroe 2010, 24.)

Yhteisesti jaetuissa kokemuksissa kuurosokean henkilön on mahdollista saada kehollisia muistijälkiä ja tuottaa eleitä niistä. Ne ovat usein ajatuksia, vaikutelmia tai tunteita. Kuurosokea lapsi voi tuoda tämän kokemuskäljen usein tiedostamattaan kumppanin huomiota vaksi paikantamalla keholleen kohdan, jossa varsinaisen tai psykologin vaikutelma tehtiin. (mt.,48.)

Teoksen Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus (2006) tapauskertomuksissa kuvataan kommunikaation kehittymisessä oikean menetelmän löytymisen tärkeyttä. Teoksessa kuvatus kuurosokean Adrilin kertomuksessa käy ilmi, että motoristen ongelmien vuoksi käsimuotojen ja liikkeiden tarkkuus on hankalaa. Hänen viittomansa

ovat epätarkkoja. Tästä seuraa se, että useimpien on vaikeaa ymmärtää hänen viittomistaan (Janssen & Rødbroe 2006, 69.)

Kommunikaation kehityksen myötä tunneilmaisu kehittyy myös. 1990. luvulla kommunikaatiokäsitys on muuttunut siten, että painotus on siirtynyt tunteiden, ajatusten ja ilmausten jakamiseen. Tunteiden jakamisesta tulikin tärkeä osa Adrilin kommunikaatiota (Janssen & Rødbroe & Soriau 2011, 69.)

Ylitalon teoksessa *Muuttuva kommunikaatio* (2006) kuvaillaan kuurosokeille tarjottuja kommunikaatio-opetuksen muotoja. Kursseja sosiaalista pikaviesteistä järjestettiin 2006 (Ylitalo 2006, 13). Arlainstituutissa opiskelija kertoo oppineensa täysin kuurosokeilta opiskelutovereilta taktiilia viittomista. Opiskelijat ovat käyttäneet kosketukseen liittyviä merkkejä, sosiaalisia pikaviestejä, jotka ovat olleet erilaisia kuin nyt. Niitä käytettiin vain tuttujen kesken (mt.,41).

Kommunikaation apuvälineitä muuttuvassa kommunikaatiotilanteessa eri henkilöillä olivat lukutelevisio- tietokone yhdistelmä, Supernova-suurennusohjelma tietokoneessa, suurennuslasi sekä implantti. Implantti eli sisäkorvaistute, joka muuttaa äänen sähköiseksi ja välittää sen suoraan sisäkorvaan ja sieltä kuulohermoon (Ylitalo 2006, 70). Teoksen henkilöt kertoivat myös kommunikaatio menetelmistään, joita olivat antikva-kirjoitus, sormiaakkosviestintä (SAV), joka tarkoittaa on huulioluvun tukimenetelmä, jossa käytetään viittomakielen sormiaakkosia. Huuliolukua, jota tukemaan viittoja sormittaa jokaisen sanan alkukirjaimen. Mikäli sanalla on vaikeasti ymmärrettävä huulio, voidaan koko sana sormittaa. He käyttivät myös sosiaalisia pikaviestejä. Osa heistä käytti taktiileja sormiaakkosia tai taktiilia viittomakieltä. Kuurosokeat henkilöt käyttivät eri menetelmiä tai niiden yhdistelmiä. (Ylitalo 2006 69 -71.)

5.2 Taktiilikommunikaatio

Kuurosokeiden käyttämät kommunikaatiomenetelmät perustuvat sekä puhuttuihin kieliin että viittomakieliin. Kuurosokea voi käyttää useampaa menetelmää kommunikoidessaan. Menetelmän valintaan vaikuttaa paljolti kuurosokeutumisen ajankohta ja vaikeusaste sekä kumpi vamma on ilmaantunut ensin - kuulo- vai näkövamma (Mesch 2004.)

Kaikille taktiileille kommunikaatiotavoille on yhteistä se, että niissä kielen ja sitä täydentävän tiedon vastaanotto tapahtuu tuntoaistilla. Tietoa vastaanottava käsi tai kehonosa hahmottaa kieltä tunto- ja liikeaistimusten varassa (Lahtinen 2006, 11). Käytetään esimerkiksi taktiileja sormiaakkosia, suuraakkosia, pistekirjoitusta. Viittomista voidaan ottaa vastaan taktiilisti viittomakielellä, viitotulla puheella ja yksittäisinä viittomina.

Meschin (2004) mukaan ensikieleltään viittomakieliset kuurosokeat viittovat samaa viittomakieltä kuin kuurot. Viittomien rakenneosat saattavat muuttua taktiilissa viittomisessa. Kuurosokean näkökyky vaikuttaa viittomakielen muunteluun. Näille muutoksille on tyypillistä se, että visuaaliset signaalit korvataan taktiilein signaalein. Kuurosokeat vaihtelevat keskustelun aikana asentoaan yksinpuheluasennosta vuoropuheluasentoon. Osa viittomista tehdään kehon avulla. Viittoja siirtää oman kehonsa lähemmäs käsiään. Keskustelukumppanin käsiä ei mielellään vedetä omaan viittomatilaan. (Mesch 2004, 30 . 31.)

Taktiilissa viittomakielessä viittoman artikulaatio- eli sen suorituspaikka voi siirtyä pään alueelta viittojan edessä olevaan tilaan. Viittojan kosketus omaan kehoon voi myös jäädä pois tai viittoman liikkeellä voidaan korostaa viittoman kosketusta johonkin kehonosaan. Viittomien tulkintaan saattaa liittyä väärinymmärtämisen vaara viittomissa, joissa vain paikka erottaa merkityksen. Kuurosokea arvioi viittoman paikan keskustelukumppaninsa arvioimalla keskustelukumppaninsa pituuden tai asiayhteyden perusteella. (mt.,36.)

Haptinen kommunikaatio täydentää kielellistä kommunikaatiota. Sen tavoitteena on välittää tietoa ympäristöstä. Viestit annetaan sovittujen merkkien välityksellä kuurosokean selkään, käteen tai käsivarteen. Niitä voi tehdä samanaikaisesti, kun kuurosokea seuraa kielellistä kommunikaatiota myös muilla aistikanavillaan. (Pohjois-

mainen kuurosokeuden määritelmä 2011, 54.)Sosiaaliset pikaviestit ovat kuvailun yksi osa-alue. Kuurosokeille ne antavat ja vahvistavat ympäristöön ja siinä tapahtuviin muutoksiin liittyvää tietoa, jota he jäävät vaille. Sosiaaliset pikaviestit ovat yksittäisiä kosketukseen perustuvia keholle tehtyjä merkkejä. Vastaanottaja tunnistaa kehollaan kosketuksen, liikkeen ja painovoima. Ne voivat olla keholle tehtyjä viittomia, viittomapohjaisia muunnelmia ja luonnollisia liikkeitä. (Lahtinen 2005A4, 12-13.)viittomakieli on tuntoaistin kautta välittyvää viittomakieltä. Kuurosokea tunnistaa käsillään viittojan käden tai käsien muodot, paikat ja liikkeet. Taktiili viittomakieli ei ole itsenäinen kieli vaan visuaalisen viittomakielen muunnelma. Esimerkiksi ilmeet on muutettava taktiileiksi. Samoin sormittamisen tekniikka muuttuu taktiilisti viitottaessa. (Mesch 2004, 22).

Taktiilit sormiaakkoset ovat menetelmä, jossa jokainen sana aakkostetaan kirjain kirjaimelta kämmenen sisällä peukalohankaan. Riittävän harjoituksen kautta hermojärjestelmä oppii lukemaan ja tulkitsemaan tuntoaistin välittämän kielellisen viestin. Taktiilit sormiaakkoset toimivat osana taktiilia viittomakieltä selventäen yksittäisiä sanoja ja nimiä. (Suomen Kuurosokeat ry.)

5.3 Kommunikaatiokumppanuus

Ylitalon teoksessa Muuttuva kommunikaatio (2006) paneudutaan yksilöllisiin tapauskertomuksiin kommunikaatiomenetelmien kirjosta ja vaihtamisesta uudeksi menetelmäksi sekä apuvälineistä. Kuurosokeiden henkilöiden kertomukset todentavat kunkin kuurosokean tarvitsevan oman erityisen yhdistelmän kommunikaatiomenetelmiä ja niiden vaihtamisen kulloisenkin kommunikaatiotilanteen ja vamman etenemisen mukaan. (Ylitalo 2006.)

Teossarjassa Kommunikaatio ja vuorovaikutus synnynnäisesti kuurosokeille (2006, 2010, 2011a, 2011b) painotetaan kommunikaatiokumppanuutta. He käyttävät termiä erityisesti kommunikaation jakamisessa pienelle lapselle. Kommunikaatiokumppani, joka on mukana luomassa yhteisiä kokemuksia ja kehollisia muistijälkiä, seuraa kuurosokean vuorovaikutuskumppanin mielenliikkeitä ja asioiden prosessointia. Hän ymmärtää sekä kunnioittaa niitä.

Mielestäni kuurosokean henkilön ei tulisi olla vain objekti, joka vastaanottaa opetusta. Todellisuudessa oppimista tapahtuu molempiin suuntiin. Opin myös kommunikaatio-

ja vuorovaikutustilanteessa mitä ja miten minun tulisi opettaa tätä henkilöä. Se tapahtuu kuuntelemalla häntä ja luottamalla siihen, että kuurosokealla henkilöllä itsellään on suuri määrä tietoa tarjottavana. Voin luottaa siihen, että kuurosokean kommunikaatiohistoriaa tutkimalla ja ymmärtämällä sitä olemme tämän päivän kommunikaatiotarpeiden lähteillä. Dialogin keinoin etenemme kohti toimivaa kommunikaatiota ja kommunikaatiokumppanuutta. Kohtaamistilanteessa voimme siis molemmin puolin tuoda ehdotuksia kommunikaatiotavoiksi ja kokeilemme menetelmiä yhdessä. Tähän sopii juuri se mitä kuurosokeiden yksilöllisyydestä on todettu teossarjassa Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Kuurosokean henkilön suorita ja epäsuorita palautteita tulisi kuulla aktiivisesti.

Aluksi kumppanit tutustuvat toisiinsa. Tutustumisella tarkoitan ensisijaisesti tutustumista kommunikaatiokumppanin viittomatapaan, ajatustapaan, kehon kieleen, persoonallisuuteen ja temperamenttiin. Mahdollisesti kiinnostavia tietoja ovat harrastukset ja kotikaupunki. Nimet toki tulee kertoa ja huomioida viittomanimet ja kehoviittomanimet, mikäli niitä on.

Temperamentin merkitys tulee näkyviin siinä tarvitseeko henkilö paljon tai vähän materiaalia yhden tunnin aikana. Riittääkö pari esinettä tai kuvaa avaamaan mielikuvia ja kommunikaatioita. Tarvitseeko hän enemmän stimulaatiota? Onko kuurosokealle tärkeää saada tilaa omalle ilmaisulle vai jääkö hän odottamaan kumppanin tuottamista, sekä vastaanottamaan vaikutteita prosessoidakseen niitä rauhassa, tunnin jälkeen. Kuurosokea mahdollisesti prosessoi asioita viikkoja tai jopa kuukausia. Tässä tulee huomioida yksilölliset erot. Opetuksessa tulee huomioida, että oppimista tapahtuu pitkällä aikajaksolla lisää. Tunnin aikana saatu välitön palaute on välitön reaktio sen hetkessä vireystilassa ja ymmärtämisen vaiheessa olevaa tilanteeseen. Kuurosokea voi prosessoida tietoa ja yhdistellä sitä aikaisempiin vastaaviin tietoihin ja kokemuksiin pitkiäkin aikoja. Kumppanin tulee olla tästä tietoinen sekä muistaa ja kunnioittaa jokaisen henkilön omaa prosessointitapaa. Hän ei voi tuntea henkilön tapaa toimia, eikä tehdä johtopäätöksiä välittömästi.

Teoksessa Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus kuvaillaan kuurosokean asian prosessointia seuraavasti. +Prosessointitoiminta voi näyttää seuraavalta: pois päin kääntyminen, itseensä vaipuminen, stereotyyppisen käyttäytymisen lisääntyminen, silmien liikkeet, pään kääntäminen kattoa kohti.+ Mikäli kommunikaatiokumppa-

ni ei tunnista hyvin henkilön tapaa prosessoida, hän voi tuoda mukaan uutta ja siten häiritä kuurosokean prosessointia. Kun kommunikaatiokumppani tunnistaa hyvin prosessointisignaalit, hän voi jatkaa hyvin vuorovaikutuksen kulkua. Mikäli niitä ei tunnista hyvin, kommunikaatiokumppani voi häiritä kuurosokean prosessointia. Tämä voi aiheuttaa sekaannusta ja vuorovaikutuksen katkeamista. (Janssen & Rødbroe 2010, 33.)

6 PROSESSIN KUVAUS

Tässä kuvaan tapauskertomuksen avulla opetuksessa käyttämiäni materiaaleja eri aistikanavien hyödyntämistä opetuksessa sekä eri tuntiteemoja.

6.1 Opetuksen suunnittelu, opetussisältöjen valikoituminen ja toimivuus

Opetettavana olevaa aihetta voi lähestyä monesta eri tulokulmasta. Liikkeelle voi lähteä materiaalin tutkimisella. Materiaali voi olla visuaalista, kosketeltavaa tai hajuaistiin perustuvaa. Oppimista vahvistaakin mielestäni eri aistikanavia hyödyntämällä saatu informaatio samasta aiheesta tai objektista. Aivot tekevät työtä prosessoiden ja yhdistellen tiedon eri osasia yhdeksi kokonaisuudeksi, näin monipuolisen informaation vahvistamina oppimisesta voi syntyä ymmärtääkseni syvälinen ja luja kokemus.

On mahdollista, että moniaistillisen oppimiskokemuksen avulla muistijäljet opitusta jäävät elämään ja toimimaan myös suosikkiaistikanavaksi valikoituvalla aistikanavalle. Mielestäni tämä oppimismalli helpottaisi mahdollisesti kommunikaation siirtymistä uuteen kommunikaatiotapaan kommunikaation muutostilanteessa.

Jokaiselle uudelle tunnille on tärkeä tehdä oma suunnitelma. Suunnitelma voi elää ja muuttua tunnin aikana, mutta se on tukena tunnin sujumiselle. Seuraavan ja tulevien tuntien suunnittelussa voi käyttää apuna tuntien jälkeen tehtyjä muistiinpanoja. Heti tunnin päätyttyä on hyödyllistä tehdä joitain merkintöjä tunnin kulusta. Huomioin miten tarjoamani materiaalit olivat toimineet ja miten tunnin teeman käsittely oli onnistunut.

Sisällöt nousivat tunneillamme osittain niistä palautteista, joita Maijalta olin tunnin aikana saanut. Tunnin aiheesta tulee molemmille uusia aiheita. Niitä olivat esimerkiksi kaupunki- teeman jatkaminen jonkin tietyn kaupungin tai paikkakunnan tarkempaan tutustumiseen. Tutustuminen aiheeseen tapahtui pinta-alan, asukasluvun ja nähtävyyksien läpikäymisenä. Samoin käytin ymmärtämisharjoituksen tapaisesti uusien asioiden tuottamista. Näin tuotettu uusi oppitunti usein eteni dialogina. Teimme kuvitteellisia matkoja eri maihin ja kaupunkeihin. Tuntien aikana tuli lisäideoita käsiteltävänä olevan aiheen harjoittamiseksi seuraavilla tunneilla

Oppitunneilla tehtyjen havaintojen ja Maijalta saadun palautteen pohjalta tapahtuvan ideoinnin lisäksi tarjosin etukäteen suunnittelemani sisältöjä. Niitä olivat esimerkiksi KYLLÄ- ja EI- palautteiden harjoittelua taktiilisti ja keholle viitottuina. Ne ovat välttämättömiä keskustelun ja ymmärtämisen toteamiselle. Yleisesti käytössä olevat kehoviittomat on hyödyllistä opettaa aluksi, sillä niiden käyttö helpottaa kommunikaatiota ja samalla käytännössä niitä harjoitetaan jatkuvasti. Kehoviittomia voidaan opiskella monin eri tavoin, jotka voivat olla kaikille henkilöille yksilöllisiä. Tärkeää on harjoitella myös sormiaakkosten ja numeroiden taktiilia vastaanottamista. Taktiilia viittomista voi harjoitella aluksi yksittäisillä viittomilla, sitten isommilla asiakokonaisuuksilla. Tässä, kuten muussakin opetuksessa on huomioitava oppilaan lähtökohdat, kommunikaatiotapa, vammayhdistelmät ja motivaatio sekä mahdollinen vamman etenemisen aiheuttama kriisi.

Kuvamateriaalinkäyttö kannattaa aloittaa 10x10cm kokoisilla selkeärajausilla kuvilla. Kun henkilön näöntarkkuus on alentunut, se lyhentää myös katseluetäisyyttä. Kuva ja muut näköärsykkeet kannattaa tuoda riittävän lähelle. Joskus henkilön voi olla vaikea tarkentaa katsetta lähelle. Normaalisti näöntarkkuus on paras näkökentän keskellä. Näkökentän äärialueet ovat erikoistuneet liikkeen vastaanottamiseen. Mikäli näin ei ole katse kiinnitetään suoraan käyttäen näkökentän keskialuetta. Kun henkilö ei näe näkökentän keskialueella, hän pyrkii usein spontaanisti käyttämään olevaa toimivaa näköaluettaan. Hän näyttää katsovan sivuun ja näyttää katsovan syrjäsilmillä. Keskustelukumppani voi luulla virheellisesti, ettei hän ota katsekontaktia. Todellisuudessa tämä katsomistapa mahdollistaa katsekontaktin. (Näkömonivammaisen lapsen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin tukeminen 2007, 24.)

Kommunikaatiokielemme oli aluksi viittomakieli. Käytimme siis viittomakieltä muuttuvassa kommunikaatiotilanteessa. Viittomakielen lisäksi tarvittiin taktiilikommunikaation tekniikoita. Niitä olivat viittominen rajoitettuun näkökenttään, sormittaminen visuaalisesti, sormittaminen taktiilisti, viittominen taktiilisti, kehoviittomat, kehoon piirtäminen, kehon liikkeiden tulkitseminen, hajujaisti ja kuuloaisti. Pysin viittomaan taktiilisti, mutta Maijan kädet usein putosivat käsistäni. Palautteen avulla päätin, että hän ymmärsi taktiilia viittomista. Maija nyökkäsi, räpäytti silmiään ja aktivoitui. Toisinaan hän käänsi päänsä pois. Pään pois kääntäminen saattoi merkitä sitä, ettei hän ymmärtänyt asiaa, halusi miettiä sitä tai hän ei ollut kiinnostunut aiheesta.

6.2 Aistikanavien hyödyntäminen sekä opetusmateriaalien käyttö ja toimivuus

Opetuksessa käytin kolmea eri aistikanavaaja niille suunnattuja materiaaleja. Aistikanavat olivat tunto-, haju- ja makuaistit. Kuvailen tässä kappaleessa eri aistikanavien käyttöä opetuksessa ja kommunikaatiossa sekä niiden toimivuutta.

6.2.1 Tuntoaistiin perustuvat materiaalit

Käytin aluksi erilaisia tunnusteltavia materiaaleja, joiden tarkoitus oli johdatella tuntoaistin kautta saatavan informaation ymmärtämiseen. Käytin taktiilikassia, täynnä pieniä esineitä, joita Maija sai itse poimia. Maijalla oli siten mahdollisuus tuntoaistin välityksellä valita itselleen mielenkiintoisia esineitä. Seurasin aina tarkkaan minkälaisia esineitä hän valitsi. Kassissa oli pieniä muoviesineitä, kuten pienoiseläimiä, joilla voi tutkia kokoeroja, pehmeitä ja kämmen sisään mahtuvia esineitä kuten pehmoeläimiä. Esineet saattoivat olla myös kankaita tai marakassit, joilla saattoi tuottaa värähtelyjä tai ääniä. Tuoksuvia esineitä olivat mm. saippuapalat tai ruoan valmistuksessa käytettävät mausteet kuten kahvijauhot, basilika tai valkosipuli. Muutin kassin sisältöä uudeksi eri tunneille.

KUVA 1

Pienoiseläimiä taktiikassista

Tunnustelumateriaaleina käytin aluksi kangastilkkuja. Kangastilkuissa oli erilaisia kohokuviointeja, ne olivat sileitä, karheita, ohuita tai paksuja. Kangastilkut olivat myös väreiltään erilaisia kuten punainen vohvelikangas, ruskea pellavakangas, vihreä huopakangas, jossa oli valkoisia pompuloita tai valkea pitsi. Niiden tunnistelun tarkoituksena oli orientoitua tuntoaistin käyttöön ja tiedon saamiseen sitä kautta.

KUVA 2

Kohopintainen kangas tunnisteltavaksi

Materiaalit toimivat samaan aikaan sekä visuaalisesti että taktiilisti. Tutkittavan materiaalin tutustumisen saattoi aloittaa tuntoaistin välityksellä ja pyrkiä tunnistamaan esi-

neen siten. Informaatio samasta esineestä on merkittävän erilainen tuntoaistimukse-
na kuin visuaalisesti. Opetuksessa on luontevaa hyödyntää ajankohtaisuutta. Hal-
loweenin ja pyhäinpäivän juhlinnan symbolina on Suomessakin yleistynyt kurpitsa-
mallien käyttö. Kokeilin kahta muovista kurpitsaa, joiden sisällä oli vilkkuvalot. Muo-
doiltaan ne olivat pyöreät ja kohopintaiset. Toisen kurpitsan sisällä oli sininen vilkku-
valo ja toisessa punainen. Tapahtuman kulku oli seuraava. Kurpitsat olivat taktiili-
kassissa muiden esineiden joukossa. Maija valikoi ne tuntoaistin perusteella. Hän
jatko tutkimista lähietäisyydeltä visuaalisesti. Hän pyysi uudestaan tutkittavikseen
kurpitsat. Sinisellä vilkkuvalolla varustettu kurpitsa valikoitui ehdottomaksi suosikiksi
sillä kertaa.

KUVA 3

Halloween kurpitsat vilkkuvaloilla

Edelliseen kuvaukseen soveltuu mielestäni hyvin teoksessa Kohdataan ja kommuni-
koidaan (2006) esitetty ajatus keskustelun kohteen konkretisoimisesta. Tuntoaistin
välityksellä voi saada tietoa nopeasti keskustelun kohteista, joita voivat olla esimer-
kiksi ihminen, eläin tai esine. (Kovanen & Lahtinen, 41.)

Valo voi elementtinä saavuttaa myös kuurosokeita, joilla on ainoastaan valontajua.
Valoleluista kerrotaan Ylitalon (2006) Muuttuva kommunikaatio teoksessa. Erään sai-
raalan lääkäri ja hoitajat olivat kehittäneet valokäsiineet lapselle viittomiseen. Niiden

tarkoitus oli saada näkövammaisen lapsi kiinnostumaan viittomisesta. He kehittivät myös valourut, joihin jokellellessään lapsi sai valot syttymään. (Ylitalo 2006, 54.)

Kehoviittomia opetin käytännössä sekä kielten vertailulla että materiaalien avulla. Viittomalla rajoitettuun näkökenttään jonkin asiakokonaisuuden tai termin tein sen taktiilisti viitottuna. Niistä viittomista, joilla oli kehoviittomavastine, viitoin ja opetin ensimmäiseksi kehoviittoman. Kävimme kaikki kehoviittomat aluksi läpi. Lisäksi kaikkien harjoitusten yhteydessä vahvistuivat kyllä ja ei palautteiden käyttö.

Mikäli henkilöllä on toiminnallista näköä jäljellä, voi viittoa rajoitettuun näkökenttään esimerkiksi viittoman TEE ja sitten saman keholle. Teetä voi myös tuoda materiaalina, esimerkiksi tee-jauheen, jonka avulla voi opettaa suoraan kehoviittoman TEE. On yhtä lailla mahdollista tuottaa sormiaakkosin T-E-E ja sitten viittoma keholle. Tein viittomalle useita toistoja ja kun sain vastaukseksi viitottuna esimerkiksi: +EN JUO TEETÄ+, sain vahvistuksen, että Maija oli ymmärtänyt asian ja oppinut, uuden kehoviittoman.

Kehoviittomat toimivat hyvin ja saimme ne nopeasti keskustelukäyttöön. Aluksi siis keskityimme sosiaalisten pikaviestien opetteluun. Numerot ja matematiikka valikoituivat oppilaan kiinnostuksen perusteella yhdeksi tuntiteemoista. Saimme käytettäväksi Maijan oman puisen laskutoimitusten harjoittamiseen tarkoitetun pelin. Siinä oli puinen lauta ja tappeja sekä erivärisiä pieniä, sormuksen kokoisia puurenkaita, joita saattoi laittaa tappeihin. Peli toimi tuntoaistin avulla. Teimme yhteenlaskuharjoituksia ja käytin renkaita apuna. Harjoitus toimi hyvin taktiilin viittomisen ymmärtämisen harjoituksena sekä tuntoaistin käytön harjaannuttamiseen esineiden lukumäärien ja paikkojen hahmottamisen avulla.

Puinen peli osoittautui kuitenkin hankalaksi käsitellä. Käsivarteen piirretyt numerot toimivat paremmin. Maija ymmärsi luvut ja antoi viittomalla saman lukumäärän useimmista piirretyistä numeroista. Kokeilin myös plus ja miinus merkin piirtämistä käsivarteen. Numeroiden vastaanottamisessa kokeilin kehoon piirtämistä yksittäisinä numeroina ja yksinkertaisina laskutoimituksina. Numeroita teimme myös taktiilisti sormenpäät vastakkain siten, että jokainen lukua edustava sormi otti kontaktia molemmilla samaan sormeen, etusormi etusormeaa vasten, kevyt painallus on YKSI. Samoin etusormet ja keskisormet samanaikaisesti vastakkain painettuna samaan

aikaan on KAKSI. Tätä tekniikkaa lähiympäristössä oli yksi henkilö aikaisemmin käyttänyt. Olin kiinnostunut kokeilemaan numeroiden ja niiden harjoittelun yhdistelmissä erilaisia variaatioita. Numeroiden ja laskujen käytössä tavoitteena Maijalle oli niiden taktiilin ymmärtämisen harjoittelu ja sen tuoma mielenkiinto. Lopputulokset ja laskutoimitusten vastauksen oikeellisuuden tarkistaminen eivät olleet intresseissäni eivätkä kuuluneet varsinaisesti opetussuunnitelmien sisältöihin. Pidän tämän mainitsemista tärkeänä siksi, etteivät lukijan ajatukset ohjautuisi kouluopetuksen suuntaan. Maijan ajatuksissa tätä kyllä tapahtui ja hän saattoi silloin viittoa olevansa OPPILAS- viittomalla, jota koulussa käytetään. Palautin hänet tilanteeseen silloin kertomalla, että hän osaa viittoa ja ei ole kouluoppilas ja olemme tässä oppimassa taktiikommunikaatiota.

Tuntoaistin kautta saadun tiedon jälkeen on mahdollista tutkia esinettä ja materiaaleja myös visuaalisesti, mikäli toiminnallista näköä on jäljellä. Harjoitusten avulla siirryimme kokeilemaan taktiilia viittomakieltä. Käytimme myös kielten vertailua. Siinä ensin tuotetaan tutuimmalla kielellä sana tai viittoma, joka jälkeen tarjotaan uusi vaihtoehtoinen tapa tuottaa sama asia.

Aloite sormittamiseen tuli usein Maijalta. Sormiaakkoset toimivat käsitteiden ja keskusteltujen aiheiden ymmärtämisen varmistamiseksi. Käytännössä Maija aloitti sormittamisen, seuraavaksi hän pyysi opettajaa sormittamaan saman sanan. Silloin hän saattoi tarttua ranteestani ja seurata sormittamista visuaalisesti samalla kädelläni kiinni pitäen. Vielä seurasi kolmas toisto samalle sormitukselle, jolloin oppilas tuotti sormituksen tai me molemmat sormitimme saman sanan samanaikaisesti. Tämä malli toistui erityisesti opetuksen alkujaksoilla useita kertoja tunnin aikana. Sormittaminen tapahtui vapaassa tilassa rajoitettuun näkökenttään. Maija toisinaan tarttui kiinni sormiaakkosia tekevän käteni ranteesta. Ymmärtämisen vahvistaminen sormittamisen jälkeen, jota tuotimme KYLLÄ- palautteella sekä ymmärsin viittomalla ja sanaa merkitsevän viittoman tuottamisella sormitetusta sanasta. Lähietäisyydeltä oli mahdollisuus nähdä silmät, joten silmien liikkeet ja räpäytykset olivat osaltaan vahvistamassa kysymyksiä ja ymmärtämisen osoittamista.

6.2.2 Hajuaistiin perustuvat materiaalit

Tunnusteltavien materiaalien lisäksi käytin myös tuoksuja. Käytin paljon aikaa ajattelemalla ja etsimällä opetukseen sopivia tuoksumateriaaleja.

Kahvin kehoviittoman opettelun yhteyteen liitin kahvijauhon. Kahvin tuoksu on helposti tunnistettava, mutta halusin myös kiinnittää huomiota hajuaistin merkitykseen informaation vastaanottamisessa. Toisena esimerkkinä hajuaistiin perustuvista materiaaleista mainitsen tulitikun sytyttämisen raapaisemalla ja sen liekin sammuttamisen aiheuttaman hetkellisen tuoksun voimallisuus oli yllättävä. Maija pyysi saman uudestaan ja kertoi sitten muistikuvista, joita tuoksu hänessä herätti.

Erilaiset tuoksut ja hajut ovat osa ympäristöämme ja niiden merkitys tulee huomioida kuurosokean havaintomaailmassa. Kuurosokeilla toiminnallisten aistien aktivointi on osa opetusta. Aistit tuovat ympäristöstä tietoa, jota läheiset tai lähipiiriin kuuluvat henkilöt eivät välttämättä tiedosta. Kuurosokea henkilö voi edellä mainitun kaltaisten kokemusten kautta prosessoida syvällisiäkin kokemuksia yllättäen ja ympäristöltä tiedostamatta, vaikkei suoranaudessa kommunikaatiossa asiaa ole kosketeltu. Hajuaistin avulla saatua tietoa voi myös jäsentää ja harjoituttaa yhtenä informaatiokanavana. Mainitussa Adrilin kertomuksen yhteydessä tuodaan esille viittomien oppiminen vuoropuheluissa käydyissä neuvotteluissa ja käytännön elämyksissä (Janssen 2009, 69). Tunteiden kuvaamiseen käytimme hymiöitä, joita piirrettään keholle etusormella suu ylöspäin ja suu alaspäin. Piirsin suun kaksi kertaa allekkain ilmaisua voimistaakseni tai muuntelin piirroskuvan kokoa. (Lahtinen 2005A, 38 -39).

Esimerkkinä KAHVI- kehoviittoman opettamisesta Maijalle kokeilin seuraavaa tapaa. Tuotin ensin viittoman KAHVI, sitten sen kehoviittomamuodon käsivarteen. Seuraavalla tunnilla tein viittoman suoraan keholle kertauksen vuoksi ja Maija vastasi +OLEN JUONUT JO KAHVIN+. Näin usein saatoimme keskustella viittoman tai materiaalin kautta syntyneistä ajatuksista. Annoin tilaa dialogille ja sen käyttö pedagogisesti oli palkitsevaa. Maija viitto ja annoin hänelle myös vahvistuksen +KYLLÄ+ palautteella ja LISÄKSI toistamalla sen mitä hän oli viittonut. Totesin hänelle, että ymmärrän mitä sinä viitot ja toistin koko asian viittomalla sen hänelle taktiilisti. Näin toimimme koko opetusprosessin ajan. Kerroimme asian ja aina jollain tavoin vahvistava teimme vahvistavan palautteen siitä, että asia on ymmärretty. Maija antoi monenlaisia KYLLÄ-

tai EI- palautteita. KYLLÄ-palaute oli silmien räpäytys kaksi kertaa tai silmien räpäytys ja pään nyökkäys. KYLLÄ-palaute oli jatkuvassa käytössä.

Valmiita löylytuoksuja kokeilin liittämällä tuoksun keskusteluun Maijan viikon ohjelmasta, johon kuului saunomista ja uintia. Materiaalin tavoitteena tässä yhteydessä oli elävöittää kerrontaa. Olimme edellisellä viikolla tehneet yhdessä retken torille ja kauppaan. Tutkimme saunatarvikkeita tunnustelemalla paketeissa olevia pesuharjoja, tuoksuttamalla saippuonia, tutkimalla tarvikkeita näön avulla. Keskustelimme tarvikkeista käytössä olevilla menetelmillä, joita olivat taktiiliaistin ja taktiiliviittomisen, visuaalisen tutkimisen ja viittomisen käyttö ja hajuastin käyttö yhdistettyinä tilanteeseen.

KUVA 3

Saunan löylytuoksuja

6.2.4 Näköaistiin perustuvat materiaalit

Visuaaliselle kanavalle ja sen käytölle oli oppilaalla selkeä tarve ja se toimi yhtä hyvin opetusmateriaalien tutkimisessa kuin muutkin aistikanavat. Koska oli huomioitava toiminnallisen näköaistin mahdollisuudet oppilaalla, päädyin käyttämään pienennettyjä kuvia. Arvioin sopivaksi kooksi n 6x8 cm kokoiset kuvat. Näin oli toivoakseni mahdollista tutkia kuvaa kokonaisuutena helpommin kuin pala palalta hahmottaen, jolloin kuvan hahmottaminen olisi työlästä ja vaatisi lisää prosessointia ja informaation yhdistelemiseen tarvittavaa aikaa ja voimia.

Visuaalisen materiaalin käyttö opetustilanteissa toimi samoin kuin muidenkin opetusmateriaalien. Ne toimivat lähtökohtina kommunikaatiollemme, tarjosivat yhdistä-

mismahdollisuuden taktiiliviittomisen opiskelulle. Aiheina oli Maijaa itseään kiinnostavia kuvia, jotka motivoivat opiskeluun. On myös huomattavaa, että käytin opetuksessa tuottamiseen useita aistikanavia siten, että nyt käytettävissä olevaan suosikkiaistikanavaan visuaaliseen viestintään lisäsin taktiileja elementtejä, kuten kehoon piirtämistä.

Havaintojeni perusteella kuvien käytössä tulee huomioida mahdolliset värien näkökykyyn liittyvät vaikeudet. Kuurosokealla henkilöllä voi olla vaikeuksia esimerkiksi erottaa sininen ja vihreä väri toisistaan. Toisaalta hänellä voi toimia hyvin kirkkaat, puhtaat värit kuten keltainen ja punainen. Värien näkökyky on kuitenkin yksilöllistä, joten en tässä paneudu siihen enempää. Edelliseen liittyen tunnin aiheina ovat olleet eri valtioiden liput, joiden kuvia pienensin. Maija tutki ensin kansioista lipun pienennöstä visuaalisesti. Viitoimme maan viittoman. Hän viittoi sen viittoman vapaaseen tilaan, jonka jälkeen viitoin kyseisen maan viittoman hänelle taktiilisti. Piirsin saman lipun kuvan käsivarteen samaan muotoisesti ja kokoisesti. Kuvasin lipun värejä ja tai merkkejä, kuten tähtikuvioita, paikantamalla ne käsivarteen piirtämään lippuun.

KUVA 4

Pienennettyjä kuvia eri valtioiden lipuista

Tämä aihepiiri tarjosi runsaasti materiaalia usealle tunnille. Keskustelimme esimerkiksi eri valtioiden asukasmääristä ja pääkaupungeista.

Joillain tunneilla käytin muokattuja ja pienennettyjä kuvia lentokoneista. Olin laittanut taustalle tumman vihreää paperia, jotta kuvan tausta loisi kontrastia. Kuvissa, joissa oli taustalla tumman vihreää ja lentokoneissa sinistä, värien kontrastit eivät todennäköisesti erottuneet riittävästi toisistaan. Ne toimivat kuitenkin, koska Maija jatkoi niistä keskustelua lisäämällä omia mielikuviaan ja jatkaen tarinaa eteenpäin.

Käytimme tunneilla myös eläinaiheisia kuvakirjoja sekä maaseutua ja maanviljelyä kuvaavia kirjoja, joissa oli selkeitä kuvia. Kävimme kuvan elementit läpi katsomalla, viittomalla ne visuaalisesti sekä taktiilisti. Esimerkiksi maanviljelys, sato, sadonkorjuu ja tuote, joka syntyy, on leipä. Näytin kuvaa sormella, Maija katsoi kuvaa hyvän tovin. Hän viittoi esimerkiksi HEVONEN, KALA, KISSA. Viitoin saman taktiilisti ja kerroin, että tämä on kädestä käteen viitottuna sama, mutta tuntuu varmasti erilaiselta. Tällä menetelmällä yhdistimme visuaalista ja taktiilia viittomista.

Visuaalisia kuva-aiheita olivat myös lentokoneet, laivat, moottoripyörät, eläimet luonto ja ympäristö. Muokkasin ja työstin kaikkia käyttämiäni kuvia. Havainnoin kuvien käytön toimivuutta tarkkaan oppilaan reaktioiden ja palautteiden perusteella. Palautteita ja reaktioita olivat kuvan pyytäminen uudestaan tutkittavaksi, tutkimisen kesto ajallisesti, kuvan hylkääminen.

Lentokonekuvat olin pienentänyt ja liimannut taustapahville ja laittanut ne kuvatasuihin kansioon käsittelyn helpottamiseksi. Yhdellä sivulla oli neljästä kuuteen kuvaa, joissa kaikissa oli erinäköinen, erikokoinen ja erimerkkinen lentokone. Lentokoneiden kuvien tavoitteena oli kehittää kertomusta, jossa matkaillaan eri maihin. Viittomista ja kuvailua toteutettiin lentokoneiden kokoeroja vertaillen. Pyrin kuvaamaan niiden kokoeroja viittomalla lentokone ja niiden kokoeron leveyssuunnassa käsien avulla taktiilisti viittoen näyttämällä miten iso tai pieni lentokone oli. Samalla periaatteella tein kuvia laivoista. Kuvasta saimme lähtökohdan ja virikkeen aiheeseen. Viittoen taktiilisti kyselin Maijalta oliko hänellä kokemuksia laivamatkoista ja mitä laivalla voi tehdä. Kuvat eivät niin kiinnostaneet. Maija vastasi kysymykseeni kiinnostavatko laivat viittomalla selkeästi +EI+. Tämä oli kuvamateriaalin hylkääminen, mutta kerroin viittoen kuvailemalla laivamatkaa Tallinnaan.

Kokeilin erään artisti-idolin kuvan pienennöksiä. Esittelemäni henkilö oli Maijan suosikkeihin ja mielenkiinnon kohteisiin kuuluva. Olin saanut lähipiiristä vinkin, että hen-

kilö kiinnostaisi Maijaa. Kuvat oli liimattu taustapahville, mustavalkoisia kopioita, jotka olin rajannut keltaisella huomiovärillä. Lisäksi olin vahvistanut mustia ääriviivoja ja pintoja lisäämällä mustaa tussiväriä. Kuviiin liittyi tunnetun ja kuuluisan henkilön elämänsäkaareen liittyviä tärkeitä päivämääriä ja tapahtumia. Harjoitus ei toiminut eivätkä kuvat kiinnostaneet. Tuntiin liittyi muutama seikka, jotka olivat poikkeavia muista tunteista. Yksi oli oppilaan vireystilaan vaikuttava muutos sekä toinen poikkeava tekijä oli läsnä ollut kolmas henkilö, joka oli seuraamassa tuntia.

6.2.4 Leikki

Teoksessa *Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus* kirjoittajat esittelevät improvisoivaa lähestymistapaa, jossa molemmat kumppanit yhdessä luovat vuorovaikutuksen dynaamisella tavalla ja luovat vastavuoroisen ja leikkisän yhdessäolon sekä kestävän vuorovaikutuksen perustan. (Janssen & Rødbroe 2010, 30.)

Omassa opetuksessani olen pyrkinyt hyödyntämään näitä ajatuksia, jolloin leikit ja kertomukset tulivat tärkeäksi osaksi tunteja. Ne olivat yhtä hyvin spontaaneja kuin suunniteltuja. Usein pienet kertomukset syntyivät jonkin asian kontekstiin tunnin aikana ja sisälsivät esimerkiksi tilannehumoria. Oppilas myös vastasi minulle kertomuksilla. Hän saattoi tunnin aluksi kertoa lyhyen sepitteellisen tai humoristisen tarinan. Niistä sai vaikutelman, että hän oli miettinyt etukäteen mitä aikoi kertoa tunnilta.

Spontaanit leikkimiset viittomilla keholle tai taktiillisesti viittomalla toimivat parhaiten. HEVONEN -viittomasta syntyi leikki. Leikki syntyi, kun verryttelimme käsiä. Taktiiliviittominen saattaa olla fyysisesti raskasta, joten ehdotin käsijumppaa ja annoin oppilaan käsien levätä käsieni päällä. Teimme kevyttä ylös - alas liikettä käsillä, kuten olisi pitänyt ohjaksista kiinni nelikätisesti. Tästä syntyi yhteinen leikki, joka sai nimen hevonen. Maija koki tämän myös erinomaisen hauskana. Palasin tähän nelikätisesti tuotettuun viittomaan jälkeensä. Viittoma oli jäänyt muistiin ja tuottanut oletettavasti kehollisen muistijäljen yhteisessä kokemuksessa.

Kehoviittomista Maija teki huumoria omalla tavallaan, toistamalla PUHELIN . viittomaa useita kertoja eri puolille omaa kehoaan. Viittomakielisessä huumorissa liioittelu voi olla osa huumoria tai vitsi. Tässä PUHELIN- viittoman toistelussa oppilas oivalta-

vasti yhdisti viittomakielisten huumorin ja loi taktiilihumoria. Opettajalle tämä tunnin aluksi viitottu toimi palautteena siitä, että kehoviittoma on opittu hyvin.

Lisäksi Maijalle oli ymmärtääkseni jäänyt tunnejälki keholle kyseisen viittoman harjoittelusta. Edellä kuvattu sopii Janssenin ja Rødbroen tutkimuksissa kerrottuihin kuvauksiin kehollisten tunnejälkien synnystä. Kestävät, dyadisets vuorovaikutuksen jaksot, jättävät usein kehollisia tunnejälkiä, jotka ovat intensiivisiä ja energisiä. Ne ovat jaksoja, joihin kuurosokea osallistuu virittymällä tilanteeseen hyvin affektiivisesti. Affektiivinen virittyneisyys on tila, jossa esimerkiksi aikuinen ja lapsi säätelevät ilmauksiensa ajoitusta, muotoa ja energiaa. He saavuttavat emotionaalisessa kumppanuudessa tasapainoisen ja vuorivaikutuksellisen tilan. Rutiinien, rituaalien ja sosiaalisen vuorovaikutusleikin, vastavuoroiseen vuorovaikutukseen perustuvat yhteiset elämykset voivat johtaa kehollisten tunnejälkien kehittymiseen. (Janssen & Rødbroe 2010, 45-46.)

7 TUTKIMUSTULOKSET

Maijan kommunikaatio selkiytyi opetuksen aikana. Sain lähipiiristä palautteen, että hänen tuottamistaan oli helpompi ymmärtää nyt. Havaitsin myös, että Maija ymmärsi nopeasti ja oikein kehoviestit ja sosiaaliset pikaviestit. Maija oivalsi ne nopeasti ja niiden vastaanottaminen tuotti selkeästi hänelle iloa. Samoin taktiiliviittominen kehittyi eteenpäin. Maijan keskustelutaito ja kuvitteellisten tarinoiden tuottaminen oma-aloitteisesti edistyi. Ne osoittivat kertojansa huumorintajua sekä älykkäitä oivalluksia monipuolisella kommunikaatiolla. Tuloksista selvisi, että tutkimushenkilö käyttää kaikkia toiminnallisia aistejaan kommunikaatiossa ja hänen suosikkikanavansa viestien vastaanottamisessa oli kosketus. Tuottamisessa hän käytti ensisijaisesti silmien liikkeitä, miimisiä ilmaisuja ja kehollisia ilmaisuja sekä viittomista. Lisäksi hän käytti sormiaakkosia ja vastaanotti sekä kaventuneeseen näkökenttään tuotettua sormittamista ja taktiilia sormittamista jonkin verran. Hän sekä tuotti viittomakieltä että puhetta aika ajoin. Hän kykeni vastaanottamaan visuaalista viittomakieltä rajoitettuun näkökenttään. Hän oppi ymmärtämään taktiilisti viitottua viittomakieltä.

Kun Maija tarvitsi aikaa ja tilaa jonkin asian prosessoimiseen, hän teki sen usein kääntämällä päänsä pois päin. Taukoa saattoi kestää joitain minuutteja, jonka jälkeen hän käänsi päänsä rauhallisesti opettajaa kohti. Tuon tauon aikana olin myös aivan hiljaa ja odotin milloin hän on valmis jatkamaan keskustelua. Palautteen avulla sain tiedon, että Maija pitää kuvien katselusta. Palaute tuli kuvien pyytämisenä uudelleen katsottaviksi. Visuaalisten ärsykkeiden tarve Maijalla oli olemassa. Ne tuottivat hänelle sekä informaatiota ja mielihyvää.

Motivoitunut Maija vastaanotti taktiilia viittomista hyvin. Hän pyysi lisää eri lippujen kuvia ja halusi keskustella valtioiden asukasmäärästä, pääkaupunkien nimistä ja lippujen ulkomuodosta. On huomattavaa, että sen hetkisen suosikkiaistikanavan, visuaalisen aistin avulla, taktiiliviittomisen opettaminen toteutui luonnollisesti. Taktiilikassin sisällöt kiinnostivat Maijaa ehtymättömästi. Hän pyysi taktiilikassia tutkittavakseen myös silloin, kun kassia ei ollut mukana.

Maija oppi ja kehittyi kehoviittomien vastaanottamisessa erinomaisesti. Hän tuotti oivaltavasti kehoviittomien muuntelua ja huumoria niiden avulla. Edellisen avulla voi päätellä, että keholle tuotettu kieli toimi vaivattomasti ja oli mieleinen kommunikaation vastaanottotapa.

Tapauskertomuksen opetuksen aikana tekemiäni havaintojen pohjalta voin selkeästi erottaa jaksoja, jolloin olemme käyttäneet kommunikaatiossa eri suosikkiaistikanavia. Vastasin Maijan aloitteisiin ja pyrin tarjoamaan materiaalia kulloinkin esille tuleviin aistikanavan käyttötarpeisiin. Mikäli tarjoamistani materiaaleista juuri tunnusteltavat materiaalit olivat oppilasta kiinnostavia ja sain niihin liittyvää palautetta, jonka avulla ymmärsin, että niitä kannattaa tarjota juuri nyt lisää, toteutin sen. Kävimme sitten läpi tuntoaistiin perustuvia harjoituksia.

Kaikkien kuvaamieni aistikanavien käyttö toimi onnistuneesti ja eri aistikanavien toimintaa herättelevät materiaalit toimivat hyvinä stimulaattoreina tunneille. Hajuaistin käyttö osoittautui tehokkaaksi ja sen käyttö saattoi myös nostaa tunteita esiin. Kuva-materiaalit olivat yhtä toimivia ja muokattuina oikeanlaisiksi kooltaan ja väreiltään ne olivat innostavia. Tuntoaistin käyttö ja keholle tehdyt viittomat olivat vaivattomia ja toimivat viestin vastaanottamisessa erinomaisesti.

Kommunikaatiokumppanin kannattaa pysyä joustavana ja keskittyä kommunikaatioyhteyden säilymiseen sekä sallia aiheista poikkeamat. Se mitä kommunikaatiokumppani on ajatellut etukäteen kiinnostavaksi aiheeksi, saattaa siis olla epäkiinnostavaa kuurosokean mielestä. Toisaalta voihan myös olla, että sama aihe olisi voinut kiinnostaa jonain toisena opetuskertana. Hyvin valmisteltua ideaa kannattaa tarjota uudestaan ja samalla miettiä voisiko jotain sen tuottamiseen liittyvää toimintaa muuttaa. Kuurosokean vireystilan havainnointi ja sen huomioiminen opetustuokioissa on olennaista. Kommunikaatiokumppani voi tiedustella kuurosokean henkilön vointia. Mikäli kuurosokea vastaa olevansa väsynyt tai ei ollut ehtinyt syödä riittävästi aamupalaa, voi ottaa väliin kevennyksen ja muuttaa tarvittaessa suunnitelmaa. Toiminta voi olla leikinomaista ja kepeää ja toteutua vaikka käsien rentouttamisena.

Kuvaamani toiminnan muutos voi viedä uusille poluille ja poikia dialogiin uusia aiheita ja ideoita. Näin juuri tapahtui tunneillamme. Liikkuminen ja vapaa liike rentouttaa ja

vapauttaa tunnelmaa. Se taas vaikuttaa suoraan oppimiskykyyn. Jäykkä ja kaava-
mainen opetustapa voi heikentää oppilaan vastaanottokykyä. Herätellään taktiiliin
kommunikaatioon ja aistien yhteiskäyttöön orientoivilla harjoituksilla. Oppimiselle on
hedelmällistä, kun kuurosokea kumppani on luovassa tilassa sekä vastaanottavai-
nen. Erityisesti opetuksen edetessä on hyvä antaa lisää tilaa tämänkaltaisille tuokioil-
le. Opetuksen alkuvaiheessa aikaa ja tilaa tarvitaan henkilöiden tutustumiselle ja
kommunikaatioyhteyden luomiselle.

Kommunikaatiokumppani voi huomioida tai torjua kuurosokean aloitteet jättämällä ne
huomiotta. Kokeilemalla voi selvittää materiaalien toimivuutta ja kiinnostavuutta kie-
len ja havaintojen tekemisen harjoittamista varten. Kuurosokean omat mielenkiinnon
kohteet tarjoavat hedelmällisen materiaalipankin. Juuri niihin teemoihin on mielestäni
hyödyllistä tarttua, joita kuurosokea henkilö tarjoaa.

Esinettä tutkimalla saa nopeammin saman informaation kuin sanallisesti tai viittoen
kertomalla. Nopeus ei aina ole mielestäni tavoiteltavaa, mutta täsmällinen informaatio,
jonka esinettä tutkimalla voi kuurosokea henkilö itse saada ilman välikäsiä on
mielestäni arvokasta. Tuntoaistin välityksellä saatavaa informaatiota on perusteltua
harjoitella. Sen tuottama informaatio on erilaista kuin esimerkiksi visuaalisen aistin.
Näköaisti ei esimerkiksi välitä suoranaista tietoa esineen lämpötilasta, kovuudesta tai
pehmeystä.

Maija pyysi uudestaan itseään kiinnostavia materiaaleja tutkittavakseen. Mikäli aihe
tai asia ei ollut ehkä kiinnostava tai ymmärrettävä, en saanut palautetta. Aihe ei läh-
tenyt kehittymään, vaan loppui. Aiheet, jotka liittyivät Maijan arkeen, olivat selkeästi
kiinnostavia. Niistä esimerkiksi kauppaan menon suunnittelu. Keksityt materiaalit ku-
vitteellisista tilanteista eivät kiinnostaneet. Viittomakielen valmiista opetusmateriaa-
leista valmiiksi tehdyt kauppalistat eivät toimineet. Ne olivat kaksi eri listaa, joissa oli
pieniä kuvia eri ruoka-aineista. Ne eivät kiinnostaneet ja aiheen käsittely tällä materi-
aalilla päättyi siihen, kun opiskelija ilmoitti olevansa menossa oikeasti seuraavana
päivänä kauppaan. Kuvitteellinen ostosten tekeminen ei tässä yhteydessä kiinnos-
tanutkaan.

Teimme retken kauppaan ja torille. Yhdistin kaksi oppituntia matkoineen tähän tapah-
tumaan. Torilla vietimme kahvihetken ja kommunikoimme uudenaikaisessa ympäris-

tössä. Kaupassa tutkimme tuotevalikoimia ja teimme ostoksia. Mukana oli lähipiirin tuttuja ihmisiä, joilla oli tietoa ympäristöstä ja lupa huolehtia ostosten tekoon liittyvää käytännöstä. Ajatuksenani oli tuottaa kommunikaatioita eri ympäristössä kuin yleensä tunneilla, aidossa tilannekontekstissa, joka liittyi Maijan arkeen. Tavoitteena oli motivoida ja tuottaa kokemuksellista oppimista. Tilanne toimi hyvin ja olimme kaikki osapuolet tyytyväisiä retkeen. Näiden kahden kuvatun kauppa- ja ostosaiheen käsitteilyyn tuli selkeä tulkinta toimivasta mallista. Arkeen liittyvä aito tilanne sai Maijan kiinnostumaan kaupassa esillä olevista tuotteista ja tutkimaan niitä. Kommunikaatio oli aitoa ja toimivaa. Oppimisen tavoitteena oli mahdollista soveltaa numeroiden käsitteilyä hintojen avulla. Oppimista saattoi tapahtua tuotteiden nimien viittomilla. Lisäksi tilanteeseen liittyi sekä tilan kuvailua että liikkumista tilassa. Retki tarjosi monipuolista harjoitusta aidossa oppimisympäristössä ja toimi paremmin kuin kuvitteellinen tilanne.

Työn tarkoituksena oli kuvata taktiilikommunikaation opetusta kommunikaation muutostilanteessa. Yksi tutkimustehtäväni oli opetuksen suunnittelu sekä opetussisältöjen valikoituminen toteutui kokeilemalla eri materiaaleja. Niiden toimivuudesta sain palautteiden ja kommunikaation toimivuuden perusteella tietoa. Eri aistikanavien hyödyntäminen sekä niihin perustuvien opetusmateriaalien käyttö ja toimivuuden arviointi tapahtui käytännön kokeilujen ja palautteiden perusteella. Opetusmateriaalin toimimattomuutta tai toimimista seurasin tiedon kartuttamisen näkökulmasta. Ne eivät kuvastaneet niinkään epäonnistumista tai onnistumista. Uskon, että esimerkkini kannustavat ideointiin muita vastaavanlaisia opetuksia tekeviä. Siitä sainkin jo palautetta opinnäytetyöseminaarissa muilta opiskelijoilta. Arvioin onnistuneeni vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin onnistuneesti tällä työlläni.

8 OPETUKSEN POHDINTAA

Kommunikaatiokumppanuus on tämän työn sydän. Koin itseni enemmän kommunikaatiokumppaniksi kuin opettajaksi. Olin mukana kommunikaatiomenetelmän muutosprosessissa aikuisen viittomakielisen henkilön tukena. Kommunikaation harjoittelussa vuorovaikutuksellisuus oli toiminnan keskiössä. Teossarjan Kommunikaatio ja

synnynnäinen kuurosokeus avulla tutkin vuorovaikutuksen kehittymistä ja merkitystä opetusprosessin aikana kommunikaatiokumppanuuden näkökulmasta.

8.1 Tapauskertomuksen tulosten hyödyntäminen

Muuttuvassa kommunikaatiotilanteessa kommunikaatiokumppanin tulee mielestäni sensitiivisesti seurata kuurosokean aloitteita kommunikaatiotavan vaihdoissa ja joustavasti olla mukana tukemassa niitä. Tällaisen opetuksen kautta ei voi tehdä yleistyksiä kaikkien kuurosokeiden kommunikaatiotarpeista. On tärkeää muistaa jokaisen yksilölliset tarpeet. Kaikki toiminnalliset aistit on hyödyllistä huomioida opetuksessa. Erityisesti muuttuvassa kommunikaatiotilanteessa tulee uudelleen arvioitavaksi ja kokeiltavaksi aistien suosikkijärjestys ja toimivuus. Useat kommunikaatiotavat ja aistikanavien käyttö on pedagogisesti rikastuttavaa. Niitä voi käyttää tukemaan opiskeltavana olevan taktiilikommunikaation oppimista ja sen käyttöönottoa. Tähän ei ole juuri kiinnitetty huomioida taktiiliopetusten päätöksissä omien kokemusteni perusteella.

Kuurosokean henkilön kommunikaatio perustuu henkilön ensisijaiseen kommunikaatiotapaan sekä vamman etenemisen aiheuttamiin kommunikaatiotavan muutoksiin ja sen johdosta mahdollisten erilaisten kommunikaatiotapayhdistelmien käyttöön. Tapauskertomuksen Maija käytti viittomakieltä ja puhetta sekä pystyi kuulemaan kuulolaitteiden avulla. Hän käytti eri menetelmiä kommunikoidessaan oppitunneilla. Maija vastaanotti ja reagoi vastaanottamaansa nopeasti keholle tehtyihin viesteihin. Hän antoi palautetta myös silmien räpäytyksillä, kehollaan ja pään nyökkäyksillä. Opin näytetyöni tuloksista selvisi Maijan käyttämä suosikkiaistikanava, joka oli tuntoaisti ja keholle tehtyt viittomat sekä keholle piirtäminen. Hän käytti eri menetelmiä kommunikoidessaan oppitunneilla. Maija vastaanotti ja reagoi vastaanottamiinsa keholle tehtyihin viesteihin nopeasti. Viittomisen vastaanottamisessa Maija tarvitsi viittomista kaventuneeseen näkökenttään ja tarttui mielellään viittojaa ranteesta kiinni, jolloin hän oli vaiheessa, joka edeltää taktiilia viittomista.

Kommunikaation vastaanottaminen Maijalle oli siis vaivattominta suoraan keholle tuotettuina viittomina ja keholle piirtämisenä. Hänen ei tarvinnut käyttää voimiaan viestin vastaanottamiseen. Kommunikaation välineiksi sopivat myös pienikokoiset

selkeärajaiset, kirkasväriset kuvat. Myös selkeä ja rauhallinen viittominen kaventu-neeseen näkökenttään sopi Maijalle. Näiden edellä mainittujen kommunikaatiomenetelmien joukosta voisi soveltaa kulloistenkin tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan toimivaa tapaa. Havaittiin, että Maija saattoi prosessoida uutta asiaa tunnilla kääntämällä päätään. Prosessointiin saattoi kulua viikkoja tai jopa kuukausia. Pedagogisesta näkökulmasta katsoen prosessiaika merkitsee oppimisen tilaa ja tätä prosessia häiritsemällä tunnin kuluessa uuden oppiminen vaikeutuu.

Keskityin kommunikaatiossa kolmen eri aistin käyttöön, joita olivat tunto-, näkö- ja hajuaisti. Kaikki aistikanavat ja niihin soveltuvat materiaalit toimivat tapauskertomuksen Maijalle hyvin. Kuuloaistimukset saattoivat toimia puheen tuottamisessa Maijalla itsellään kommunikaatiota vahvistavana. Makuu- ja haju- aistit liittyivät ainoastaan kaupparetkemme torilla vietettyyn kahvihetkeen. Mielestäni ruokailuun liittyvissä tilanteissa voisi liittää kommunikaation syventämistä esimerkiksi lasten kommunikaatio-opetuksessa.

Mesch (2004) kuvaa teoksessaan viittojen istuma-asentoja. Pohdin vielä, että mikäli henkilö istuisi pyörätuolissa, olisi toimivien keskusteluasentojen löytäminen haastavampaa. Tuolloin olisi hyvä, jos kommunikaatiokumppani voi säätää oman istuimensa etäisyyttä ja korkeutta suhteessa pyörätuoliin niin, että pääsee riittävälle kommunikaatioetäisyydelle. On myös tärkeää muistaa, että viittomisen vastaanottaminen muuttuu, kun se tulee sivusta tai ylhäältä alaspäin suuntautuvana viittomisena.

Humanistisen Ammattikorkeakoulun järjestämässä opinnäytetyöseminaarissa 11.4.2013 saamani palautteen perusteella muut viittomakielen tulkkiopiskelijat kommentoivat, että tästä työstä on hyötyä missä tahansa opetuksessa. Esimerkiksi viittomakielen perheopetuksessa voi eri aistikanavia hyödyntää, koska oppijoita on erilaisia: taktiileja, visuaalisia ja kinesteettisiä.

Yhden henkilön tapauskertomuksen tutkimuksen perusteella ei mielestäni voi tehdä yleistyksiä. Mielenkiintoista oli kuitenkin tutkia useampia opetustapauksia samanaikaisesti, jotta opetusprosessien kulkua voisi vertailla aina käytettyjen materiaalien suhteen sekä opetusmenetelmien käytön toimivuutta. Opetusprosessin aikana kiinnitin huomiota Maija aistikanavien käytön vaihtumiseen. Niiden käyttö saattoi vaihdella yhden oppitunnin aikana viittomisesta puheeseen tai vastaamiseen puheella harjoit-

teena käytettävään taktiliin esineen tunnistamiseen. Kommunikaatiokumppanin tuuleekin hallita useita kommunikaatiotekniikoita ja osata soveltaa niitä käytäntöön. Olin varmasti voinut toimia toisin opinnäytetyöpäiväkirjan käytössä. Tein tuntisuunnitelmat etukäteen ja valikoin niihin liittyvät materiaalit samoin. Tuntisuunnitelma oli mukamani ja tein käsin reunahuomautuksia ja muistiinpanoja heti tunnin jälkeen. Muistiinpanot olivat useimmiten lyhyitä ja sisälsivät muutamia lauseita ja irrallisia sanoja tuntisuunnitelmapaperilla. Ne auttoivat minua muistamaan jälkikäteen ja palauttamaan tunnin kulun mieleen. Muistiinpanoja ei voi olla liikaa, joten niitä lisäisin seuraavassa tutkimuksessa.

Halusin pitää mieleni vastaanottavaisena, aistit avonaisina sekä tutkivan työtavan päällimmäisenä. Olin aluksi tiukasti kiinni taktiliopetuksen tilauksessa ja ajatukseni oli, että sitä pitää noudattaa kirjaimellisesti. Pian oli kuitenkin aivan ilmeistä, että opetuksen pääpaino oli toimivan kommunikaatiomenetelmän tavoittelussa. Ei vain kädestä käteen viittomisessa eli taktiliviittomisessa. Taktiliviittomisen voi ymmärtää laaja-alaisesti liittymään kaikkiin aisteihin ja aistiyhdistelmien toimiviin kokonaisuuksiin kommunikaatiomenetelmänä. Vaikutti siltä, että kulloinenkin suosikkiaistikanava vaihtui itsestään yhdenkin oppitunnin aikana. On ilmeistä, että vastaanottokanava oppilaalla on sama kuin mitä tarjottu materiaali edustaa. Kuvia vastaanotetaan visuaalisesti ja esineitä tuntoaistin avulla. Kommunikaatiokumppani voi tuoda visuaalisen vastaanottotavan rinnalle samanaikaisesti tai peräkkäin tukemaan toisen aistikanavan informaation. Lippuja katsottaessa voi piirtää käsivarteen tai selkään lipun muodon kuvioita, kuten raitoja, tähtiä tai muita symboleja. Maijan tuottamisessa viestintämuodot vaihtelivat tunnin aikana. Niitä olivat viittominen, puhe, sormittaminen, miimiset ja keholliset viestit ja silmien räpäyttäminen.

Tässä opetuksessa sosiaaliset pikaviestit toimivat hyvin ja toisaalta niiden käyttöä olisi voinut laajentaa. Termistö oli pian käyty läpi ja termien lisäämiselle on mielestäni tilausta. Ne toimivat tapauskertomuksessa kommunikaation yhtenä osa-alueena, ei niinkään pikaviestin tapaan kommunikaatiota täydentävänä.

Kommunikaatio-opetuksessa olisi mielestäni apua ja hyötyä opetettavan henkilön kommunikaatiohistorian kartoittamisesta. Siinä voisi olla kronologisesti kuvattuna henkilön käyttämät kommunikaatiomenetelmät ja niiden käyttöaika esimerkiksi kuu-

kausissa ja/tai vuosissa. Menetelmän vaihtamisen syitä voivat olla vamman eteneminen tai yhtä hyvin korjaantuminen. Implanttileikkaus voi johtaa myös kommunikaatiomenetelmän vaihtamiseen. Mielenkiintoista voisi olla näiden kommunikaatiohistorioiden valossa tutkia kulloisenkin suosikkiaistikanavan käyttöä. Mahdollisesti suosikkiaistikanava valikoituu toiminnallisten aistien toimintakyvyn ohjaamina. Kenties on muitakin syitä aistikanavan vaihtamiseen, kun ne toimivat peräkkäin ja samanaikaisesti. Vaihtelut voivat olla automaattisia ja pitkillä tai yhtä hyvin tihein välein tapahtuvia. Havaitsin opetuksen edetessä Maijan tunteiden ilmaisun lisääntyvän. Materiaalit nostivat tunteita ja muistoja esiin. Hän kertoi tunteistaan myös ilman materiaalien säystä. Usein tunteista kertominen ajoittui heti tunnin alkuun. Siitä kuten keksityistä kertomuksista saa sen käsityksen, että oppilas on tietoisesti prosessoinut opetusta tai paremminkin kommunikaatiota ja valmistellut mielessään mitä aikoo kertoa ja ilmaista opetuksen kontekstissa. Tunteita kuvaavia kehoviittomia oli tarjolla rajallinen määrä. Niiden tuottamisessa eri nyanssit tuovat lisäinformaatiota kuten viittomissakin sitkeys, voima ja kesto ovat mielestäni merkityksellisiä. Tämän tapaustutkimuksen perusteella on mielestäni selkeästi tarvetta lisätä tunteisiin liittyvää kehoviittomistoa. Kuurosokeille henkilöille, joille se on suosikkiviestikanava ja toimiva viestien ja kommunikaation vastaanottamistapa, hyötyisivät siitä suuresti. Edelleen voidaan soveltaa taktiilikommunikaation menetelmiä. Niitä ovat sosiaaliset pikaviestit, kehoon piirtäminen ja esineiden tunnistaminen käsin sekä kehon eri osien kautta. On huomattava, että tietoa ympäristöstä saadaan kaikkien aistien kautta.

Olen tyytyväinen tämän prosessin läpikäytyäni ja koen oppineeni paljon sekä syventäneeni ammattitaitoani. Kokemuksen perusteella uskon työni jatkossa olevan kommunikaatio-opetuksessa entistä jäsentyneempää ja suunnitelmallisempaa. Toivon saavani jakaa kokemuksiani ja oppimaani kollegoideni kanssa. Haluan myös jakaa heidän kokemuksiaan taktiiliopetustyöstä ja kehittyä edelleen vuorovaikutuksessa alan ammattilaisten ja erityisosaajien kanssa. Erityisen suuri toiveeni on, että henkilöt jotka tarvitsevat taktiilikommunikaation opetusta kommunikaation muutostilanteessa tulevat saamaan laadukasta ja ammattitaitoista opetusta.

Opetuskokemus on ollut rikastuttava ja olen saanut uusia eväitä tulevaisuuden työhön. Kokeilujen rohkaisemana opin jatkoa varten opetusmateriaalien käyttötapoja. Kunkin aistikanavan hyödyntämiseen soveltuva opetusmateriaalin suunnittelu ja val-

mistaminen on mittava työsarka. Etsin kirjoitettujen teorioiden ja tapaustutkimuksen pohjalta malleja ja metodeja kuurosokean kommunikaatio-opetukseen menetelmän vaihtamiseksi. Taktiiliviittomisesta löytyy runsaasi tutkimuksia sekä teorian tietoa. Käytännön opetustyöhön ei ole suoria neuvoja tai malleja osunut kohdalleni kovin runsaasti. Ilokseni olen havainnut löytäväni useita yhtymäkohtia kuurosokeusalan syvälle luotaavista tutkimuksista, jotka auttavat ymmärtämään tapauskertomukseni opetustyötä ja sen haasteita. Lähimpänä tätä tutkimustyötä oli Leena Arvolan tutkielma Pohjois-Savon Kansaopistolta 1994. Koen tutkielman arvokkaana, koska siinä kuvailaan kuurosokeiden kommunikaatio-opetuksen käytännön työtä. Tutkielma perustuu sekä opettajille että kuurosokeille oppilaille tehtyihin kyselyihin.

Esimerkiksi Usheria sairastaville kuurosokeille vamman eteneminen on todennäköistä. On mahdollista, että moniaistillisen oppimiskokemuksen avulla muistijäljet opitusta jäävät elämään ja toimimaan myös ennalta tietämättömälle suosikkiaistikanavaksi valikoituvalla aistikanavalla. Tämä oppimismalli helpottaisi mahdollisesti kommunikaation jatkamista kommunikaation muutostilanteessa. Tässä opinnäytetyössä ei ole varsinaista konkreettista produktia, joka kuuluu toiminnalliseen opinnäytetyöhön, vaan opetustoiminta, joka vastaa sitä.

Tärkeimpänä johtotähtenä pidin Maijalla itsellään olevaa tietoa siitä mitä on opetettava ja miten. Tällä tarkoitan täsmällisesti hänen antamaa palautetta ja esimerkkejä toimintamalleista. Maija antoi hyviä palautteita myös materiaaleista. Hän antoi tietoa konkreettisesti reagoimalla välittömästi hyväksymällä tai hylkäämällä tarjotun idean, materiaalin tai lähestymistavan. Maija antoi tietoa teknisestä toimintamallista esimerkiksi sormitustekniikoihin toimimalla itse niin, että sai informaation ymmärrettävässä muodossa. Niitä olivat esimerkiksi sormituksen toisto kahdesta . kolmeen kertaa. Hän pyysi itselleen kiinnostavia materiaaleja uudelleen tutkittavaksi. Uudelleen tutkittavaksi pyytäminen oli tulkittavissa myönteiseksi palautteeksi.

Tuntien aikana oli mahdollista käsitellä muutamia kuvia, esineitä tai aiheita. Tutustuminen materiaaliin vaati aikaa. Kommunikaatio oli myös aikaa vaativaa, siinä tapahtuvat toistot, vahvistamiset ja prosessoinnin vaatimat tauot tarvitsivat oikeutetun tilansa. Kommunikaatiokumppanille onkin tärkeää toimia rauhassa. Tavoitteena tunnilta on hyvä pitää asian ymmärtämistä, ei monia aiheita ja materiaaleja. Kannattaa siis käsitellä yksi aihe perusteellisesti ja rauhassa, siten että kuurosokea voi sen omak-

sua. Useat aiheet nopeasti käsiteltyinä, saattavat sisällöllisesti jäädä kuurosokealle epäselviksi ja uuden omaksuminen jäädä heikommaksi.

Tärkeänä opetusprosessissa sen sisältöjen suunnittelussa pidin sekä Maijan että hänen lähipiirissä vaikuttaneiden henkilöiden kuuntelua. Yhtä paljon kuin kommunikatiokumppani voi tarjota opetettavaa ainesta, hän voi ottaa vastaan olemassa olevaa tietoa. En saanut missään vaiheessa luettavakseni perustietoja oppilaan vammayhdistelmästä tai kommunikaatiotavoista, joita yleensä on opetustilauksessa. Niinpä kommunikaatio-opetuksen sisältöjen hahmottaminen oli lähes olematonta etukäteen. Sain tyytyä siihen, että pala palata sain lisää tietoa kokemuksellisen oppimisen kautta käytännön työssä ja kokeneita lähipiiriin työntekijöitä kuunnellen. Toisaalta tämä lähtökohta antoi hyvän mahdollisuuden Maijan avoimeen kohtaamiseen vailla ennakkokäsityksiä. Hyvä yhteistyö toimii tässä myös esimerkkinä moniammatillisesta osaamisesta ja sen tuottamasta hyödystä asiakkaillemme.

Maijan lähipiirin ihmiset tunsivat hänet ja ymmärsivät häntä hyvin. Heiltä sain arvokkaita ja toimivia vinkkejä Maijan kiinnostuksen kohteista sekä hänen tavoistaan toimia. Kiitänkin heitä lämpimästi. Kiitän erityisesti Maijaa, joka on mahdollistanut tämän opinnäytetyön syntymisen sekä hänen lähiomaistaan jonka suostumuksella sain tehdä tämän työn. Lupa pyydettiin lupalapulla (Liite1).

8.2 Taktiilipedagogiikkaa

On ilmeistä, että taktiiopetukseen kommunikaation muutostilanteessa opetustyöhön liittyvää tutkimusta tarvitaan lisää ja eri tapauskertomusten valossa. Havaitsin, että tutkimusta opetustyön käytännön toteutuksesta on vähän. Opinnäytetyöni jatkotutkimuksen aiheena voisikin olla useamman kommunikaatio-opetusta tarvitsevan tapauksen tutkiminen. Omassa opinnäytetyössäni tutkin vain yhden henkilön tapaustutkimuksen pohjalta kommunikaation muutostilannetta. Mielenkiintoista olisi tutkia mitä yhteneväisyyksiä kommunikaatio-opetuksissa olisi useamman tapaustutkimuksen perusteella ja miten eri materiaalit toimisivat eri henkilöillä. Mielenkiintoista olisi myös tietää, miten kommunikaatio arjen tilanteissa toimii ja kuinka sen käyttötavat muuntuvat.

Kommunikaation muutosprosessin tukeminen vaatii moninaisia tukitoimenpiteitä. Opetukseen käytännön tasolla ja sen kehittämiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huo-

miota. Työni voisi toimia ideointiin kannustavana vastaavaa opetustyötä tekeville menetelmien ja käytettyjen materiaalien osalta. Työ on viittomakielialalla toimiville kuurosokeiden taktiiliopetustyötä tekeville toivottavasti avuksi, sillä taktiiliopetuksen käytännön toteutukselle kommunikaation muutostilanteessa tarvitsemme lisää malleja ja ideointia opetusmateriaaleiksi.

Ammattikunnalle merkityksellistä olisi taktiiliopetuksen menetelmien tutkiminen ja kehittäminen edelleen. Tärkeää olisi myös taktiilikommunikaation arvostaminen omaksi ammattialaksi, joka vaatii erityisosaamista.

Taktiiliopetusta tehdään Suomessa valtakunnallisesti. Tarve sekä materiaalien että menetelmien kehittämiseksi on olemassa laajemmin. Siitä kertoo myös taktiilikommunikaatio-opetusta tekevien henkilöiden perustama valtakunnallinen työryhmä. Ryhmän jäseniksi on liittynyt taktiilikommunikaation opetustyötä tekeviä henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneita kehitystyöstä. Ryhmä kokoontui 18.4.2013 Valkealla talolla Helsingissä. Kuten pohjoismaisessa kuurosokeuden määritelmässä todetaan palvelujen tuottaminen ja ympäristön muutostyöt edellyttävät moniammatillisia työtapoja ja erityisosaamista kuurosokeudesta (Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä 2011, 9).

Osallistuin taktiiliopetusta tekevien henkilöiden työpajapäivään 18.4.2013 Valkealla talolla. Aloite ryhmän perustamiseen on lähtenyt Humakin lehtorina toimivalta Jaana Martikaiselta. Yhteistyökumppanina ja päivän toisena ideoijana toimi Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen. Päivän yhtenä luentona kuulumme Kuopion Humakin Kampuksen pedagogiikan yliopettaja Liisa Martikaisen luennon taktiilipedagogiikasta. Hän herätteli meitä ajatuksilla, jotka voisimme jatkossa liittää taktiilipedagogiikan yhteyteen.

Taktiilipedagogiikka voisi kuulua erityispedagogiikan osa-alueeseen. Erityispedagogiikka ja viittomakielipedagogiikka voisivat yhdessä mahdollisesti muodostaa taktiilipedagogiikan viitekehyksen. Kohteena olisi erityisryhmä. Painotus on viestin ymmärtämisessä. Tavoitteena on kommunikaation mahdollistaminen. Motivaationa on halu ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Taktiilipedagogiikassa lähtökohtana voisivat olla yksilöllisyys, joustavuus ja moniammatillisuus. Opetuksen sisällöt olisivat kontekstisidonnai-

sia. Oppimisympäristö olisi luonnollinen, oppimista mahdollistava, ei oppimaan pakottava. Tavoitteena on oppimisen tarpeen synnyttäminen. (Martikainen, Liisa taktiipedagogiikan luento 18.4.2013.)

LÄHTEET

Evantia Oy. Viitattu 29.3.2013.<http://secure.evantia.fi/> fi /fi

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.

Janssen, Marleen & Rødbroe, Inger 2010. Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Kontakti ja sosiaalinen vuorovaikutus. suom. Leena Zacho. Suomen Kuurosokeat ry.

Janssen, Marleen & Rødbroe, Inger 2006, Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. VCDBF/Viataal. Synnynnäinen kuurosokeus ja kuntoutuksen pääperiaatteet. Suom. Leena Zacho. Suomen Kuurosokeat ry.

Kovanen, Merja & Lahtinen Riitta 2006. Kohdataan ja kommunikoidaan. Tietoa taktiiviviittomisesta ja sen opettamisesta. Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja A5. Cityoffset. Tampere.

Kuurojen Huoltokotisäätiö1989. Monivammaiset kuurosokeat Lapin ja Oulun lääneissä. Projektisihteeri Meriläinen Raija. Oulun Kirjateollisuus Oy.

Souriau, Jacques & Rødbroe, Inger & Janssen, Marleen 2011. Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Merkityksen muodostaminen. Leena Zacho. Suomen Kuurosokeat ry.

Lahtinen, Riitta 2005a. Sosiaaliset pikaviestit. Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja A4. Tampere:Cityoffset oy.

Luettelo itsenäisten valtioiden lipuista. Viitattu 1.4.2013

http://fi.wikipedia.org/wiki/Luettelo_itsen%C3%A4isten_valtioiden_lipuista/

Mesh, Johanna 2004. Viitotaan yhdessä. Tietoa taktiilista viittomakielestä. Cityoffset. Tampere.

Martikainen, Liisa 2013. Etäluento HUMAKin Helsingin kampuksella. 18.4.2013.

Näkömonivammaisen lapsen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin tukeminen.2007.Kuntoutusliris.Kehitysvammaliittory.Tikoteekki.Viitattu26.3.2013.www.papunet.net/yleis/materiaalit/nakomonivammaisen-lapsi/.

Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä 2011.1.painos. Suomen Kuurosokeat ry.

Vammaispalvelujen_kasikirja/kommunikointi/kommunikaatio-opetus. Viitattu 29.3.2013. www.sosiaaliportti.fi/fi - FI

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki:Tammi.

Ylitalo, Anne 2006. Muuttuva Kommunikaatio. Suomen Kuurosokeat ry. Tampere: Cityoffset Oy.

Kaikki kuvat Ilona Yrjölä

LIITTEET: Lupa opinnäytetyön tekemiseen

Liite 1: Lupa opinnäytetyön hyväksymiseen

Lupa

Annan luvan Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijalle Heli Lukkariselle käyttää lapseni kommunikaatio-opetuksen tuntien pohjalta saatua tietoa ja materiaalia opinnäytetyön pohjana. Luvan ehdot ovat seuraavat.

Materiaalia käytetään aineistona Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielen-tulkin koulutusohjelman opinnäytetyön tekemisessä ja siihen liittyvässä opetuksessa sekä mahdollisesti muuhun tutkimustarkoitukseen. Tutkimukseen osallistuvien tietosuoja turvataan muuttamalla nimet ja muut tunnistamisen mahdollistavat tiedot julkaistavassa tutkimusmateriaalissa. Aineisto arkistoidaan Humanistisessa ammattikorkeakoulussa.

Kaupunki ___ / ___ 2012

Allekirjoitus

Nimen selvennys:

